

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: UČITELSTVÍ PRO 2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Studijní obor ČESKÝ JAZYK – ANGLICKÝ JAZYK

PRÁCE S NONSENSEM V HODINÁCH
LITERÁRNÍ VÝCHOVY

THE USE OF NONSENSE IN LITERATURE
CLASSES

Diplomová práce: 10-FP-KČL-D-08

Autor:

Kateřina STEHNOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Jarmila Sulovská

Konzultant: Mgr. Lucie Příšovská

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
85	5	2	1	44	12

V Liberci dne: 24. 6. 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Práce s nonsensem v hodinách literární výchovy
Jméno a příjmení autora: Kateřina Stehnová
Osobní číslo: P06100067

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 24. 6. 2011

.....
Kateřina Stehnová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí své diplomové práce Mgr. Jarmile Sulovské za poskytnuté informace, podnětné rady a připomínky, které mi předala v průběhu naší spolupráce.

Dále bych ráda poděkovala všem, kteří se podíleli, ať už pasivně či aktivně, na vzniku této diplomové práce, a v neposlední řadě také rodičům, jež mě plně podporovali v průběhu celého mého studia.

Liberec, duben 2011

Autorka

ANOTACE

Diplomová práce s názvem Práce s nonsensem v hodinách literární výchovy se zabývá aktuální pedagogickou otázkou didaktického uchopení do současné doby nepříliš využívaného literárního žánru a možnostmi jeho začleňování do výuky. V teoretické části jsou shrnuty základní informace o žánru nonsensu, jeho autorech a využití v rámci RVP. Část praktická předkládá výsledky dotazníkového šetření, jehož cílem bylo prozkoumat momentální situaci učitelů, kteří čelí tomuto problému. Dále jsou zde nabídnuty konkrétní aktivity propojující nonsense s předmětem Český jazyk a literatura, doplněné o metodické poznámky a pracovní listy. Závěrečná část práce prezentuje projekt, jenž byl realizován na škole, součástí je zhodnocení průběhu projektu a předložení konečných produktů žáků v podobě autentických materiálů.

Klíčová slova

Nonsense, limerik, Edward Lear, tvořivost, humor, fantazie, ilustrace.

ABSTRACT

The aim of this diploma thesis, "The Use of Nonsense in Literature Classes", is twofold: to address the question of how to didactically assess this literary genre, which has not been used frequently until comparatively recently, and to examine the possibilities of its implementation in the classroom. The theoretical part summarizes basic information about the nonsense genre and its authors as well as ways of using it in accordance with the Framework Education Programme. The practical part presents the findings of a questionnaire which explores the current situation of teachers who have to deal with this issue. The thesis also makes concrete suggestions for classroom activities that weave together the nonsense genre and Czech language classes. It is all appended with methodical notes and worksheets. The final part sketches out a project which was carried out at school, together with procedure evaluation and examples of pupils' work.

Key words

Nonsense, limerick, Edward Lear, creativity, humour, fantasy, illustration.

Úvod.....	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Rámcový vzdělávací program.....	11
1.1 Klíčové kompetence.....	11
1.1.1 Kompetence komunikativní	12
1.1.2 Kompetence sociální a personální.....	14
1.2 Jazyk a jazyková komunikace.....	15
1.3 Průřezová témata.....	17
1.3.1 Osobnostní a sociální výchova.....	17
1.3.2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.....	18
1.3.3 Multikulturní výchova.....	19
1.4 Výchova k tvořivosti.....	20
1.4.1 Tvořivost	21
1.4.2 Tvořivé vyučování	22
1.4.3 Humor ve školním prostředí.....	23
2 Nonsens	26
2.1 Nonsens jako literární pojem	26
2.2 Vývoj nonsensu.....	28
2.3 Limerik.....	30
2.3.1 Vývoj limeriku	32
2.3.2 Jak vzniklo pojmenování „limerik“	34
2.3.3 Learův limerik.....	35
3 Autoři nonsensové literatury.....	38
3.1 Edward Lear	38
3.1.1 Edward Lear v Čechách	41
3.2 Jiří Žáček.....	42

3.3 Jiří Weinberger	45
II. PRAKTICKÁ ČÁST	48
4 Sonda do momentální situace učitelů českého jazyka a literatury	49
5 Zásobník aktivit.....	54
5.1 Nonsens v teoretickém pojetí	54
5.1.1 Aktivita	55
5.2 Nonsens v praktickém pojetí.....	56
5.2.1 Jazyková podoba nonsensu	56
5.2.2 Výtvarná podoba nonsensu	62
6 Projekt „Edward LEAR“	68
6.1 Charakteristika pracovní skupiny.....	68
6.2 Základní informace o projektu	68
6.2.1 Cíle projektu.....	68
6.2.2 Podmínky pro zdárný průběh projektu:	69
6.2.3 Hodnocení v rámci projektu.....	70
6.3 Projekt	70
6.4 Vyhodnocení průběhu projektu.....	77
Závěr.....	79
Seznam použité literatury.....	80
Seznam obrázků, grafů a tabulek.....	84
Seznam příloh	85

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

v č.	–	v češtině
r.	–	rok
č.	–	číslo
RVP	–	Rámcový vzdělávací program
ŠVP	–	Školní vzdělávací program
ZŠ	–	základní škola
ČJL	–	český jazyk a literatura
DP	–	diplomová práce
P	–	předpoklad

Úvod

Nonsens existuje na naší zemi už od dob, kdy lidé pocítili potřebu doprovázet a zpříjemňovat si chvíle práce či odpočinku slovesnou formou. V podobě písni, říkanek a rozpočítáadel se šířil ústním předáváním po celá staletí. Až od devatenáctého století, kdy byl, avšak už v psané podobě, proslaven původně anglickým kreslířem Edwardem Learem, je možné považovat nonsens za literární žánr. Po celém světě se stal pro svou lehkost, tematickou i formální nenáročnost, vtip a jazykovou hru velice oblíbeným a známým žánrem.

Se zakotvením školské reformy se tak stále častěji začaly objevovat v moderních učebnicích ukázky z literatury tohoto typu. Vzhledem k požadavku rozvíjení klíčových kompetencí a tvořivosti, jež je jednou z důležitých lidských vlastností podporovaných Rámcovým vzdělávacím programem, je nezbytné najít metody, jejichž pomocí mohou učitelé žákům tento typ literatury co nejlépe přiblížit.

Tato diplomová práce nabízí učitelům základní informace o nonsensu, jeho autorech a možnostech začleňování tohoto žánru do výuky, konkrétně do hodin českého jazyka, jejichž učitelům je určena především. Cílem je poskytnutí základních informací týkajících se tohoto žánru a navrhnutí možných způsobů realizace jeho začlenění do výuky.

Práce byla napsána se záměrem inspirovat pedagogy k různým způsobům pojetí vyučování využívajících nonsensu či jejich vlastním nápadům a metodám, přičemž rozsah jejich kreativity je vzhledem k minimální podpoře v oblasti odborné literatury neomezený.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Rámcový vzdělávací program

Rámcový vzdělávací program (dále už jen RVP) jakožto závazný dokument českého školství vyjadřující změnu v pojetí českého vzdělávání odmítá jednostranné paměťové učení a klade důraz na užívání moderních způsobů vyučování.

Svým pojetím celoživotního vzdělávání a požadavkem na praktickou využitelnost nabytých vědomostí a dovedností orientuje veškerou pozornost školských pracovníků na vytváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků.

1.1 Klíčové kompetence

Autoři nejnovějšího vydání pedagogického slovníku definují klíčové kompetence jako: „*Soubor požadavků na vzdělání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích.*“¹

Klíčové kompetence jsou tedy zčásti určitým druhem „metavědomostí“ a „zacházení s vědomostmi“, nemohou substituovat odborné znalosti, mohou však směřovat k jejich lepšímu využívání. Předpokladem pro jejich získání je autonomie žáka spolu s odpovědností za jeho vlastní učení.²

Tyto kompetence nestojí vedle sebe izolovaně. Různými způsoby se prolínají a lze je chápat a realizovat vždy jen jako složku celkového procesu vzdělávání.³ Proto k jejich utváření a rozvoji musí směřovat a přispívat celý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, jež ve škole probíhají.⁴ Za jejich základní charakteristiku je tudíž

¹ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 99.

² srov. BELZ, Horst; SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody cvičení a hry*. Praha: Portál, 2001, s. 34.

³ srov. BELZ, Horst; SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody cvičení a hry*. Praha: Portál 2001, s. 168.

⁴ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. [online]. [cit. 2011-04-03]. Praha: VÚP, 2007. s. 6.

Dostupné z WWW:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

považována schopnost propojení se vzdělávacím obsahem jednotlivých vzdělávacích oblastí, tedy jejich nadpředmětové pojetí.⁵

Ve vzdělávacím obsahu RVP základního vzdělávání je učivo chápáno jako prostředek osvojení činnostně zaměřených očekávaných výstupů, jež se postupně propojují a vytvářejí předpoklady k účinnému a souhrnnému využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: *kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní.*⁶

Vzhledem k potřebám této diplomové práce bude v následujících podkapitolách věnována pozornost pouze vybraným kompetencím.

1.1.1 Kompetence komunikativní

Psycholingvistika pojímá komunikativní kompetenci jako schopnost mluvčího vytvářet v daném jazyce věty bez jakéhokoliv omezení. Takový „*člověk zná a ovládá systém znaků, rozumí pravidlům jeho kombinatoriky, umí ho správně použít a pozná, je-li použit správně.*“⁷

V rámci ukončení základního vzdělávání je komunikativní kompetence žáka vymezena následujícími výstupy. V souvislosti s nimi jsou v této pasáži zmíněny také možnosti využití nonsensu v praxi.

Žák základní školy:

- *formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu*

⁵ srov. VETEŠKA; Jaroslav, TURECKIOVÁ, Michaela. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008, s. 71.

srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. [online]. [cit. 2011-04-03]. Praha: VÚP, 2007. s. 6.

Dostupné z WWW:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

⁷ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005, s. 48.

V praxi k těmto dovednostem směřuje žák snahou vystihnout podstatu nonsensu, vytvářením definice limeriku, vymyšlením souvislých nonsensových textů, jako je například nonsensové vyprávění, nesmyslný recept atd., stejně jako hodnocením práce svých spolužáků.

- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje*

K realizaci tohoto výstupu napomáhá využívání skupinové práce, ku příkladu v aktivitách založených na vymyšlení názvu pro nonsensovou rostlinu nebo v případech zařazení závěrečné diskuse k činnostem realizovaných v hodině.

- *rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění*

Žák naplňuje dílčí části výše zmíněného výstupu prostřednictvím různorodých činností orientovaných na práci s ilustrovanou i jazykovou podobou limeriku, například tvořením limeriku podle originální ilustrace či rozličnými aktivitami založenými na práci s nonsensovými kresbami.

- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi⁸*

Práce s nonsensem ve formě projektu či hodiny zaměřené pouze na tento žánr žáky stmelí a činnostní charakter dílčích úkolů, nejlépe v rámci práce ve dvojicích či ve skupinách, vede k naplnění tohoto výstupu.

Poznámka: Všechny výše zmíněné možnosti využití nonsensu jsou popsány v praktické části této DP.

⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007).* [online]. [cit. 2011-04-03]. Praha: VÚP, 2007. s. 6.
Dostupné z WWW:
http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

1.1.2 Kompetence sociální a personální

Sociální a personální kompetence je možné rozvíjet především prostřednictvím skupinových prací a realizací projektů, v nichž je této formy vyučování hojně využíváno.

Podobně jako v předchozí podkapitole jsou i zde vymezeny očekávané výstupy této kompetence spolu s příklady využití nonsensu vedoucích k jejich naplnění.

Na konci základního vzdělávání žák:

- *účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce*
- *podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*

K dosažení těchto výstupů může učitel využít skupinových prací, popř. prací ve dvojicích, v podobě vymýšlení nesmyslného receptu, hledání co nejlepšího názvu pro nonsensovou rostlinu či zvíře nebo tvořením nonsensového vyprávění.

- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají*

Žáci rozvíjí výše uvedené schopnosti v rámci již zmiňovaných skupinových aktivit a jejich zpětného hodnocení, které může vycházet jak ze stran učitele, tak spolužáků. Přínosnou se v tomto ohledu jeví i shrnující závěrečná diskuze.

- *vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty*⁹

Kladného vnímání sebe sama žák docílí skrze aktivity, v nichž projevuje svou osobnost a kreativitu, jako tvoření vlastního limeriku s doprovodnou ilustrací nebo vymyšlením názvu a výtvarným ztvárněním vlastní nonsensové rostliny.

Poznámka: Všechny výše zmíněné možnosti využití nonsensu vedoucí k naplnění této kompetence jsou popsány v praktické části této DP.

1.2 Jazyk a jazyková komunikace

Tato vzdělávací oblast zaujímá ústřední postavení ve výchově a vzdělávacím procesu, neboť je jednou z předních vlastností absolventa základního vzdělávání. Jazykové vyučování vede ke schopnosti „...vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého poznávání.“¹⁰

Dovednosti, které žák prostřednictvím výuky českého jazyka a literatury získá, jsou nezbytné pro jeho kvalitní jazykové vzdělání a další nabývání vědomostí v jiných vzdělávacích oblastech. Prožíváním různých komunikačních situací a následným tříděním vlastních reakcí a pocitů se rozvíjí schopnost jedince smysluplně a efektivně komunikovat v rámci celé společnosti.

Znění vzdělávacího obsahu oboru Český jazyk a literatura pro 2. stupeň ZŠ k nahlédnutí v RVP¹¹.

Vzdělávací obsah oboru ČJL se pro větší přehlednost dělí do tří složek: *Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy*. V souvislosti

⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007).* [online]. [cit. 2011-04-03]. Praha: VÚP, 2007. s. 8.

Dostupné z WWW:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

¹⁰ tamtéž, s. 12.

¹¹ Dostupné na: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

s těmito složkami bude v následující pasáži popsáno, jak naplnit skrze nonsens cíle této vzdělávací oblasti.

Komunikační a slohová výchova je založena na práci s jazykovým sdělením a jeho chápáním, což přímo vybízí k využití nonsensu. Vzhledem k nesmyslnosti textu, který bývá velice často vystavěn na obrácené logice, jsou žáci nuceni analyzovat a hodnotit jeho obsah. Aktivita zaměřená na práci s texty různorodého typu skýtá možnost rozvoje receptivních i produktivních schopností skrze vlastní tvorbu či využití již sepsaných textů.

V oblasti Jazykové výchovy je nonsens jedním z nejužitečnějších žánrů vůbec. Široká škála jazykových prostředků, mezi něž patří výrazy spisovné i nespisovné, expresivní či pro nonsens tolik charakteristické neologismy, umožňuje žákům nejen rozpoznat různé stránky mateřského jazyka, ale také pochopit rozdíly a vhodnost v jejich využívání.

Typickou částí vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, do níž nonsens jako literární žánr spadá, je Literární výchova. Jeho využití zde je tedy nejpřirozenější. Žáci se skrze ukázky nonsensových textů seznámí s jeho hlavními znaky a představiteli, pochopí princip jednotlivých forem nonsensu a jsou motivováni pro vlastní kreativní činnost.

Pracovat s nonsensem v rámci této vzdělávací oblasti je velice přínosné, neboť je žákům umožněno rozvíjet hned několik klíčových kompetencí najednou. Jedná se především o kompetenci komunikativní, sociální a personální, dále pak kompetenci k práci a k řešení problémů.

Komunikativní kompetence je rozvíjena napříč celou škálou činností souvisejících s žánrem nonsensu. Aktivita popsaná v praktické části této diplomové práce umožňuje žákům porozumět různým typům textů a obrazových materiálů, na něž mohou následně tvořivě reagovat (např. limeriky, nonsensové ilustrace rostlin a zvířat atd.). Prostřednictvím těchto činností žáci tříbí svou schopnost vyjadřovat jasně a výstižně vlastní myšlenky, naslouchat a argumentovat.

Sociální a personální kompetence lze rozvíjet aplikací skupinových prací do vyučování (např. nesmyslný recept), kdy se žáci učí kooperaci, potřebě vzájemné pomoci, dílčí odpovědnosti za výsledek jejich společné práce a vědomí

sounáležitosti. Jiným způsobem rozvoje této kompetence je poskytnutí příležitosti k sebereflexi v podobě kreativní činnosti (např. tvorba vlastního limeriku/nonsense rostliny), během níž si žák vytvoří lepší představu o sobě samém, což podpoří jeho sebedůvěru a další vývoj jeho osobnosti.

Pojetí aktivit popsaných v praktické části této DP napomáhá rozvíjet také kompetenci k práci, kdy žák využívá již nabytých znalostí a zkušeností (např. při tvorbě vlastního limeriku či nonsense vyprávění) a přistupuje k výsledkům své práce zodpovědně, a kompetenci k řešení problémů, neboť předpokladem pro práci individuálního i skupinového charakteru je alespoň dílčí samostatnost a schopnost hledat různé způsoby řešení.

1.3 Průřezová témata

Průřezová témata v RVP reprezentují oblasti aktuálních problémů současného světa a jsou tak významnou a neoddělitelnou součástí základního vzdělávání. Tento významný formativní prvek vzdělávání vytváří příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a podporuje rozvoj jejich osobnosti v oblasti postojů a hodnot. Žáci si tak mohou utvářet jednotný pohled na svět a uplatnit širší škálu dovedností.¹²

V etapě základního vzdělávání je vymezeno 6 průřezových témat, pro účely této DP jsou však využitelná jen tři: *Osobnostní a sociální výchova*, *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* a *Multikulturní výchova*.

1.3.1 Osobnostní a sociální výchova

Tématické okruhy tohoto průřezového tématu jsou rozděleny do tří částí zaměřených na osobnostní, sociální a mravní rozvoj. K jejich realizaci ve vyučování je přínosné využívat témat odrážejících aktuální potřeby žáků, nejvhodnějšími

¹² srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. [online]. [cit. 2011-04-03]. Praha: VÚP, 2007. s. 82.

Dostupné z WWW:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

formami aplikace jsou činnostní aktivity, např. hry, cvičení, modelové situace či diskuse.¹³

Část věnující se Osobnostnímu rozvoji se orientuje na Rozvoj schopností poznávání, Sebepoznání a sebepojetí, kde je žák zdrojem informací sám sobě a vnímá sám sebe jako individualitu i jedince v kontextu společnosti, Psychohygienu a Kreativitu, v podobě rozvoje jejích základních rysů (pružnosti nápadů, originality, schopnosti vidět věci jinak, citlivosti, schopnosti „dotahovat“ nápady do reality).¹⁴

K naplnění principů, které charakterizují toto průřezové téma, je nezbytné, aby byli žáci při práci s nonsensem rozděleni do skupin, v nichž musí být schopni kooperovat a vzájemně komunikovat, stávají se tak součástí jednoho fungujícího organismu.

Osobnost každého žáka se tímto rozvíjí, neboť se mezi sebou učí komunikovat, argumentovat, nehádat se, naslouchat jeden druhému, respektovat názory ostatních ve skupině a dojít ke společnému závěru, tedy domluvit se. Práci ve skupině žák zdokonaluje své schopnosti v oblasti kooperace, řešení problémových otázek, žádosti o pomoc či jejího poskytnutí, jež vede k uvědomění si důležitosti sebe samotného i ostatních.

1.3.2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Tematické okruhy daného průřezového tématu se snaží zvýšit zájem žáků o Evropu a svět, zprostředkovávají poznání prostředí napříč časem a rozličnými situacemi a problémy, jež celý svět utvářely. Prostřednictvím těchto okruhů si žáci vytvářejí přesnější představu o Evropě, ale i zvycích a hodnotách, které v ní panují.¹⁵

¹³ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. [online]. [cit. 2011-04-05]. Praha: VÚP, 2007. s. 84.

Dostupné z WWW:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

¹⁴ srov. tamtéž, s. 84-85.

¹⁵ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. [online]. [cit. 2011-04-05]. Praha: VÚP, 2007. s. 88.

Dostupné z WWW:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

V rámci práce s nonsensem, který, jak již bylo řečeno, má své kořeny v Anglii, se vyučování dostává do evropského až celosvětového kontextu. Žáci se skrze dílo Edwarda Leara a jeho život dozvídají nové skutečnosti o Anglii v dobách minulých i nyní, jejím státním uspořádání, typickém puritánství, které se Learovi přičilo, a také městu, jež je pokládáno za místo vzniku limeriku. Rozvíjí se tak jejich schopnosti nalézat shodné i odlišné znaky jednotlivých kultur a vědomosti potřebné pro porozumění odlišností mezi národy. Žák se stává jedincem tolerantním, oplývajícím pozitivním postojem k tradičním hodnotám.

1.3.3 Multikulturní výchova

Průřezové téma Multikulturní výchova se orientuje na pestrost různých kultur, jejich tradice a hodnoty, s nimiž chce žáky seznámit a na jejichž základě si žák lépe uvědomí vlastní kulturní identitu. Se zřetelem k těmto odlišnostem se u žáka rozvíjí smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci, tedy chápání a respekt k sociokulturní rozmanitosti.¹⁶

Nonsens je v tomto případě plně využitelný, neboť je sám o sobě velice zvláštním až nekonvenčním žánrem. Tento rys se projevuje v nonsensových ilustracích a textech, především v limericích, jejichž hlavní hrdinové se vyznačují nezvyklými fyzickými či charakterovými vlastnostmi, pro něž se jim jejich okolí vyhýbá, posmívá nebo je dokonce trestá. Žáci při práci s limeriky, jež reflektují puritánství, které panovalo a částečně stále panuje v Anglii, přichází do styku s nesnášenlivostí různého druhu, čímž rozvíjí svou dovednost rozpoznat tyto negativní projevy a schopnost tolerovat odlišné zájmy, názory i rasové odlišnosti. Nonsens tak stimuluje a usměrňuje jednání a hodnotový systém žáků.

¹⁶ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. [online]. [cit. 2011-04-05]. Praha: VÚP, 2007. s. 89.
Dostupné z WWW:
http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

1.4 Výchova k tvořivosti

Před změnou pojetí školního vzdělávání, ale i v současné době, přetrvává ve společnosti názor, že škola potlačuje v žácích jejich vrozenou schopnost být kreativní. Tento fakt potvrzuje řada psychologů, kteří tvrdí, že většina dětí je od útlého mládí přirozeně zvědavá a vyznačuje se velkou dávkou představivosti. Jakmile však tyto děti započnou svou školní docházku, objevuje se u nich ve větší míře opatrnost a ztráta pro ně tolik typického novátorství. Z účastníků dění se tak stávají pouhými diváky.¹⁷

Z mnoha průzkumů provedených v minulém století vyplývá, že právě učitelé, spolužáci a vzdělávací systém jako celek společně snižují potřebu dítěte vyjádřit vlastní tvůrčí možnosti. Podle Hallmana¹⁸ za tímto jevem stály nepružné předpisy, standardizované postupy a především potlačování originality. Mezi běžné projevy na školách se řadil výsměch neobvyklým nápadům, nulová tolerance k hravému přístupu či nepřiměřená honba za úspěchem podmíněná vidinou odměny. Stejně výsledky přinesl i průzkum z roku 1992.¹⁹

V současné době je však situace jiná. Je pravdou, že někteří učitelé stále potlačují originalitu žáků, nepodporují jejich přirozenou kreativitu a nevyužívají hravé formy práce při vyučování. Nelze to však říci o všech. Dnes se učitelé s vědomím potřeby uvolněné atmosféry ve třídě a důležitosti motivace k činnosti snaží uplatňovat tvořivou práci při výuce.

Požadavek výchovy k tvořivosti je uváděn na všech úrovních RVP – v cílech, ke kterým základní vzdělávání směřuje, v zásadách, stanovených pro tvorbu ŠVP, v klíčových kompetencích či v průřezových tématech a jednotlivých vzdělávacích oblastech a oborech. Výchova k tvořivosti se tedy nevztahuje pouze k oborům oblasti Umění a kultura, ale má prostupovat celým procesem základního vzdělávání. Zavedení výchovy k tvořivosti do vzdělávacího programu a do způsobů jeho

¹⁷ srov. DACEY, John S.; LENNON, Kathleen H. *Kreativita*. Praha: Grada, 2000, s. 64.

¹⁸ HALLMAN, Ralph. Techniques of Creative Teaching. *Journal of Creative Behavior*, 1967, roč. 1, č. 3, s. 327.

¹⁹ srov. DACEY, John S.; LENNON, Kathleen H. *Kreativita*. Praha: Grada, 2000, s. 67.

realizace je reprezentujícím prvkem jeho inovační potence vůči zavedeným metodám vzdělávání.²⁰

Výchova k tvořivosti tak vybízí k prolínání jednotlivých vyučovacích předmětů, jako například literární výchovy s výchovou výtvarnou, kde v rámci probírání látky týkající se nonsensu a Edwarda Leara může učitel využít jak jazykové podoby jeho prací, tak ilustrací, kterými tento autor své texty hojně doprovází. Variací tohoto předmětového propojení mohou být i jiní autoři nonsensu, např. Jiří Žáček s knihou limeriků *99 dědečků a 1 babička*, ilustrovanou Michalem Hrdým, nebo sbírkou *Ahoj, moře*, ilustrovanou Miloslavem Jágrem.

Další možností prolnutí vyučovacích předmětů může být také literární výchova s výchovou hudební za využití Weinbergerových sbírek doplněných o notový zápis či samotné nahrávky.

1.4.1 Tvořivost

Na pojem tvořivosti je možné nahlížet z mnoha úhlů pohledu, ať už sociálního, psychologického či biologického. Pro účely této práce se však zaměříme pouze na první dva zmiňované.

Josef Linhart ve své knize *Základy psychologie učení* definuje tvořivost jako „specifickou formu činnosti člověka i lidských kolektivů, která vede k novým originálním způsobům řešení vědeckých, technických, sociálních a životních problémů.“²¹

Psychologické i sociologické studie potvrzují, že tvořivost je vlastností všech lidských činností, včetně té praktické. Vzhledem k nutnosti sjednocení myšlenkových i mimomyšlenkových operací (citů, vůle aj.) tak zaujímá kreativita nejvyšší úroveň v oblasti lidské činnosti. Pro tvořivého člověka tak není hlavním aspektem vnější úspěch, ale proces tvořivé činnosti a dosažení nezbytného cíle.

²⁰ srov. VANČÁT, Jaroslav. *Výchova k tvořivosti ve školním vzdělávacím programu*. Praha: MAV, 2007, s. 5-6.

²¹ LINHART, Josef: *Základy psychologie učení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 184-185.

Kreativní činnost je tedy projevem rozvoje celé osobnosti, kompaktnosti jejích vlastností a schopností.²²

Z hlediska sociálního, kam spadá také lidské vzdělávání, nahlíží na pojem tvořivosti autoři knihy *Tvořivé vyučování*. Ti vymezují tvořivost jako „...proces vytváření nových a užitečných (pro jednotlivce nebo jistou skupinu) produktů a řešení, a to při aktivitách a úlohách, které jsou spíše heuristického než algoritmického typu.“²³

Princip tvořivosti je však nejlépe vystihnout v *Pedagogickém slovníku*, kde je tvořivost popsána jako mentální schopnost vycházející z kognitivních i motivačních procesů, v níž hrají významnou roli inspirace, fantazie a intuice. Projevuje se nalézáním řešení, která jsou nejen správná, ale zároveň nová, neobvyklá a nečekaná.²⁴

1.4.2 Tvořivé vyučování

Tvořivé vyučování je komplex teoretických a empirických poznatků v oblasti cílů, metod a nástrojů, jež směřují k rozvíjení kreativity žáků a k utváření kreativní osobnosti ve výuce.²⁵ Podporuje zejména rozvoj tvořivého myšlení, motivaci k tvořivé činnosti a k učení se, představivosti a fantazii, zájmy o tvořivé aktivity a umožňuje žákům prožívat pocity sebeuspokojení, seberealizace a sociálního ocenění vlastní tvořivé práce.²⁶

Základem tvořivého vyučování je utváření podmínek pro rozvoj kreativity žáků, včetně navozování důvěrné atmosféry, v níž žáci mohou projevovat svou přirozenou potřebu poznávat, objevovat a spontánně se projevovat.²⁷

²² srov. LINHART, Josef. *Základy psychologie učení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 186.

²³ LOKŠOVÁ, Irena; LOKŠA, Jozef. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada, 2003, s. 9.

²⁴ srov. PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 254.

²⁵ srov. LOKŠOVÁ, Irena; LOKŠA, Jozef. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada, 2003, s. 59.

²⁶ srov. tamtéž, s. 9.

²⁷ srov. MAŇÁK, Josef. *Od školy tradiční ke škole tvořivé*. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, s. 20.

Předpokladem tohoto typu vyučování je provedení didaktické analýzy obsahu učiva z hlediska možností rozvoje tvořivosti a metodické postupy směřovat tak, aby žáci nabyli poznatky vlastní aktivitou a prostřednictvím vyučovacích metod (problémové či výzkumné metody, hry, metody aktivizující – dramatizace, inspirativní metody jako čtení životopisu umělců atd.).²⁸

1.4.3 Humor ve školním prostředí

Většina žáků, ale i učitelů si přeje, aby škola nebyla místem nezáživných oficiálních setkání, kde se odbývá povinné vzdělávání, nýbrž místem, kde by se všichni účastníci cítili dobře, bylo tam veselo a jeho nedílnou součástí by byl humor a smích.²⁹

Otázkou vlivu prostředí na jedince a navození příznivých podmínek pro práci, ať už na pracovišti nebo ve škole, se zabývá mnoho psychologů. K těmto účelům byl vytvořen i speciální dotazník (Creative Climate Questionnaire), zjišťující výši tvořivosti v dané skupině, kde jednou z dimenzí zkoumání je humor.

Význam humoru a uvolněné atmosféry na zvýšení produktivity práce v organizovaných skupinách dokumentuje řada odborníků. Na nedostatek humoru ve vyučování upozornil Torrance, který vidí stěžejní problém v nadměrné vážnosti školského učení a nenáležitě vyváženém vztahu hra – práce, které se vzájemně vylučují.³⁰

Opakované setkávání účastníků vzdělávacího procesu je ohroženo zmechanizováním jejich vzájemné komunikace, sociálních vztahů i způsobů reakce. Ustrnutí ve stereotypu a pocitu předurčenosti veškerého dění pak zákonitě vedou k zevšednění a odosobnění školního života. Jednání všech aktérů je pak chápáno jako

²⁸ srov. LOKŠOVÁ, Irena; LOKŠA, Jozef. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada, 2003, s. 59.

²⁹ srov. MAREŠ, Jiří; KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 159.

³⁰ srov. JURČOVÁ, Marta. Humor při stimulaci tvorivosti v škole. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, s. 72.

plnění povinností, směřování za neoddiskutovatelnými cíli, příprava na skutečný život kdesi v budoucnosti.

Humor tuto zkostnatělost rozrušuje. Nutí všechny aktéry procesu vzdělávání tvořivě reagovat na učivo, dění ve škole i mimo ni, zdůrazňuje kouzlo okamžiku a vede k vychutnání přítomnosti oproti vzdáleným budoucím vyhlídkám. Humor je důkazem vnitřní svobody svých aktérů.³¹

Krom zlepšení atmosféry ve vyučovací hodině a podpory myšlení má humor dvě základní funkce. První Jiří Mareš³² označuje jako tlumící, redukující či nulující, druhá je jejím opakem: posilující, rozšiřující nebo také probouzející k životu. V tabulce 1 (viz **příloha 1**) je vyobrazeno jejich názorné srovnání. Změny, kterými prochází společná činnost učitele a žáků, jejich vzájemná komunikace a obsahová stránka jejich činnosti jsou zaznamenány v tabulce 2 (viz **příloha 2**).

Výzkumy uskutečněné v osmdesátých letech dokázaly jasný vztah mezi divergentním myšlením a humorem, poukazují tak na důležitost jeho využívání ve vyučování. Humorná atmosféra podle jejich výsledků znatelně zvýšila skóre tvořivosti v testech zaměřených na divergentní myšlení. Studie z roku 1980 pak prokázala, že humor také významně ovlivňuje intencionální učení ve skupině málo tvořivých žáků.³³ Zdeněk Vybíral³⁴ se ve své knize zmiňuje také o tom, že humor napomáhá udržovat pozornost a v přiměřené dávce vede k lepšímu zapamatování, čímž zefektivňuje samotné vyučování.

Méně probádané jsou možnosti využití humoru ke snížení napětí a strachu. Negativní účinky těchto dvou pocitů na školní výkonnost jsou všeobecně známe: zhoršují schopnost učit se, snižují výkon, blokují myšlení i úsudek a narušují lidské chování. Existující studie však ukazují, že humor je také činitelem schopným přispět ke snížení jejich úrovně (viz Obrázek 1).³⁵

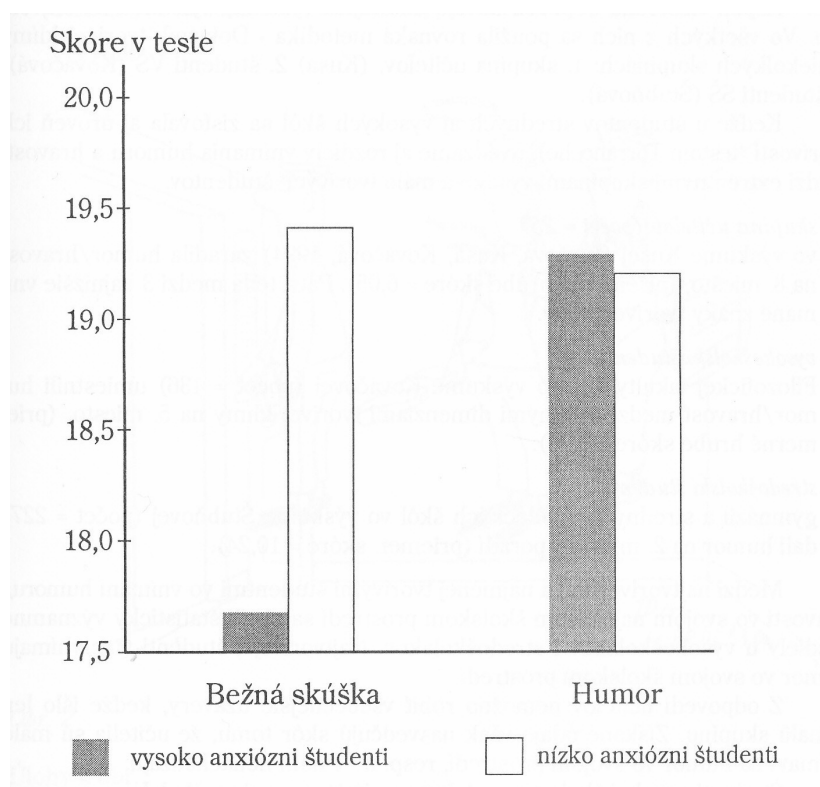
³¹ srov. MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 160.

³² srov. tamtéž, s. 161.

³³ srov. JURČOVÁ, Marta. Humor při stimulácii tvorivosti v škole. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, s. 72.

³⁴ srov. VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005, s. 229.

³⁵ srov. JURČOVÁ, Marta. Humor při stimulácii tvorivosti v škole. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, s. 73.

Obrázek 1: Zlepšení testového výkonu za použití humoru redukujícího anxieta

2 Nonsens

2.1 Nonsens jako literární pojem

K vymezení slova *nonsens* je třeba využít dvou hledisek – etymologického a literárně-vědného, jež nám přiblíží jeho význam a obsah. Z hlediska vzniku a vývoje *nonsens* pochází z anglického slova *nonsense* (*absurdnost, nesmysl*), které má své kořeny v latinském *non sensus* (*ne smysl*). Vymezení obsahu slova v literárně-vědném smyslu je poněkud obtížné, neboť teorie týkající se nonsensu se v jednotlivých odborných publikacích rozcházejí.

Stručnou a zároveň téměř totožnou definici nalezneme v *Malém labyrintu literatury*³⁶ a *Slovníku literární teorie*³⁷, kde je nonsens vymezen jako žánr lyrické poezie, blízký grotesce, založený na zdánlivě nesmyslném spojování slov či představ. Svou výraznou rytmizací a hrou se slovy připomíná dětská říkadla. Za klasika tohoto žánru je v obou publikacích označován Lewis Carroll, autor knihy *Alenka v říši divů*, kde se nachází nejedna nonsensová báseň.

V dalším osvětlování pojmu *nonsens* se však výše zmiňované publikace liší. Ve *Slovníku literární teorie*³⁸ je zmíněna příbuznost veršované podoby nonsensu s českým poetismem a jeho rozšíření v oblasti neveršované literatury - absurdního dramatu. Zatímco v *Malém labyrintu literatury*³⁹ se autor zaměřil spíše na krátké medailonky jednoho ruského a několika českých představitelů tohoto žánru.

S nejaktuálnější a zároveň nejstručnější definicí literárního pojmu nonsens se setkáváme v *Lexikonu literárních pojmů*, kde jej autoři vymezují jako „*literární postup založený na nesmyslných prvcích, při němž autor využívá absurdity, paradoxu a grotesky*“⁴⁰ Oproti předchozím publikacím je zde však zmíněno, že nonsens vznikl v Anglii, je inspirován lidovou slovesností a neomezuje se pouze na veršovanou

³⁶ srov. KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1997, s. 351.

³⁷ srov. VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 250.

³⁸ srov. tamtéž

³⁹ srov. KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1997, s. 351-352.

⁴⁰ PAVERA, Libor; VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 246.

podobu. Jako příklad nonsensu v próze dokládají autoři lexikonu bratry Čapky a jejich *Povídání o pejskovi a kočičce* či *Pohádku ptačí*.⁴¹

Ladislava Lederbuchová ve svém *Průvodci literárním dílem* vysvětluje nonsens dvojím způsobem – jako „kompoziční princip založený na nelogickém, nesmyslném spojení slov, motivů, témat působícím komicky nebo tragikomicky“⁴² a žánr lyriky blízký grotesce výstavbou založený na nonsensu, rytmu a smyslu pro komično obrazů. Od výše zmiňovaných publikací se ve své definici Lederbuchová liší poznámkou, že nonsens se přes veškerou svou komičnost může týkat i závažných existenciálních otázek.⁴³

Nejkomplexnější a pro tuto práci nejpřijatelnější vysvětlení toho, co *nonsens* znamená, nalezneme v *Encyklopedii literárních žánrů*, která tomuto pojmu věnuje hned několik stran.

Dle autorů se jedná o báseň či pohádku založenou na komice nemožného. Hlavními charakteristikami nonsensu jsou „uvolněná fantazie, porušující princip pravděpodobnosti podle zásady „všechno je naopak“ a nic není nemožné, hravost i směřování k logickému rozvíjení nesmyslu.“⁴⁴

Zábavnost, jež je stěžejním znakem nonsensu, je tvořena jak jazykovou komikou, která se vyznačuje tvorbou široké škály novotvarů (uzenář Špejlik, Valihrach), etymologizováním, hrou s homonymy a kalamburními rýmy, tak komikou situační. Ta je založena na nesourodosti jednotlivých představ a dějů⁴⁵ a „opírá se o ... porušení fyzikálních a logických zákonitostí (ostrov, kde rostou housle; cihla visí sama ve vzduchu; štěkali ptáci; cvrlikali psíci; mýdlové bubliny na prodej), ... o logické paradoxy (dům vyskočil oknem), o převrácené životní nebo

⁴¹ srov. PAVERA, Libor; VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 246-247.

⁴² LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany : H & H, 2002, s. 210.

⁴³ srov. tamtéž, s. 210-211.

⁴⁴ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 413.

⁴⁵ srov. tamtéž, s. 413-414.

literární konvence (žáci s poškoláky v čele zkoušejí pana učitele, pohádka bez konce, ...) apod.“⁴⁶

Frekventovaně užívaným výrazovým prostředkem bývá metafora, která je v textu brána doslovně, čímž rozvíjí další představy, dále pak personifikace, zvláště zvířat a věcí, metonymie, nadsázka a paradox. K žánrům blízkým nonsensu patří vtip, groteska, parodie a také lidové říkadlo, v němž má právě nonsens své kořeny.⁴⁷

Jinak řečeno, nonsens je žánr, jenž se zabývá složitostí vztahů mezi myšlenkami člověka, skutečností a lidskou řečí. Jeho tajemnost a nevyzpytatelnost tkví ve víře dospělých, že vše záleží na jejich poznání a vůli k pravdě, kterou však uznají pouze v případě, že daná výpověď je v souladu se skutečností stavu věci. Vzájemné vztahy zmiňovaných elementů však nejsou tak jednoduché, jak je na ně nazíráno, natož v souvislosti s řečí, jež se zdá být v naší moci, ale ve skutečnosti je tomu spíše naopak. Komplikovaností vztahů a jistou neurčitostí se tak nonsens nápadně podobá také filosofii.⁴⁸

Výjimečnost nonsensu nejlépe vystihl Emanuel Frynta, když napsal: “...*není nic těžšího, než nonsens definovat. ...netýká se ničeho určitého, nevztahuje se k těm nebo oněm skutečnostem. Je nad mezemi konkrétního, míří k obecným principům našeho myšlení, lidské řeči, bytí, jsoucna. Jazyk v něm reflektuje sám sebe, nonsens je sebereflexe jazyka a poezie.*“⁴⁹

2.2 Vývoj nonsensu

Nonsensová literatura může být chápána dvojím způsobem – buď jako text složený ze slov postrádající jakýkoliv smysl, nebo jako slova smysluplná sdělující směšné až absurdní myšlenky.

⁴⁶ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 414.

⁴⁷ srov. tamtéž

⁴⁸ srov. FRYNTA, Emanuel. *Zastřená tvář poezie*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993, s. 130.

⁴⁹ tamtéž, s. 134.

Verše tvořené ze slov beze smyslu jsou typické pro nursery rhymes, dětská říkadla pocházející z Anglie, kde také nonsense vznikl. Přestože jsou tato říkadla řazena do žánru nonsensu, čistým nonsensem nejsou, neboť jejich primární funkce není pobavit čtenáře, ale slouží ku příkladu jako rozpočítávací (př: *Eena, mena, mona, mi./Bassalona, bona, stri./Hare, ware, frown, whack/Halico balico, we, wi, we, wack*).⁵⁰

Podobně je tomu i s refrény písní a básní, v nichž spolu s nursery rhymes tkví prvopočátky nonsensu. Již u Williama Shakespeara se objevují refrény s nonsensovou tematikou, stejně jako v baladách z dob před reforemací (*Sing go trix/ Trim go trix/ Under the greenwood tree*). *Mother Goose rhymes* (v č. *Pohádky matky husy*) přímo oplývají takovými refrény.⁵¹

Za nejzajímavější a nejhodnotnější variantu nonsensu je považována ta, která vystihuje absurdní představu a nakládá s ní s propracovanou vážností.⁵² Hlavními představiteli tohoto typu nonsensu jsou Edward Lear (1812-1888) se svou sbírkou *A Book of Nonsense* (v č. *Kniha nesmyslů*, 1846), obsahující humorně inovovaná dětská říkadla a limeriky, a Lewis Carroll (1832-1898), který svou pohádkovou prózou *Alice Adventures in Wonderland* (v č. *Alenka v říši divů*, 1865) s volným pokračováním *Through the Looking Glass and What Alice Found There* (v č. *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, 1872) proslavil žánr nonsensu po celém světě. Jeho vyprávění je založeno na snovosti, konstrukční přesnosti a intelektualizaci.⁵³

Další zástupci nonsensové literatury 19. století jsou W. S. Gilbert a jeho *Bab Balads*, kde je se směšnou absurditou nakládáno jako s vážnou záležitostí, W. M. Thackeray píšící oduševnělý nonsense se skrytým, většinou politickým významem,⁵⁴ A. Ch. Swinburne známý zparodováním Learových limerik do skandálně nevázané polohy⁵⁵ a R. Kipling se svým *Just So*, nonsensovou prózou vysokých kvalit.⁵⁶

⁵⁰ srov. WELLS, Carolyn. *A Nonsense Anthology* [online]. [cit. 2011-04-13]. Kessinger Publishing Co, 2004. Dostupné z WWW: <http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/8nons10.txt>

⁵¹ srov. tamtéž

⁵² srov. tamtéž

⁵³ srov. MOCNÁ; Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 414.

⁵⁴ srov. WELLS, Carolyn. *A Nonsense Anthology* [online]. [cit. 2011-04-13]. Kessinger Publishing Co, 2004. Dostupné z WWW: <http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/8nons10.txt>

⁵⁵ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitélátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 235.

Ve 20. století se udržuje nonsens na výsluní především v pohádkové naraci, zejména pak v anglicky psané literatuře (K. Grahame: *Žabákova dobrodružství*, C. Sandburg: *Pohádky z bramborových řádků*, A. A. Milne: *Medvídek Pú*, P. L. Travers: *Mary Poppins* a R. Dahl: *Jakub a obří broskev*). Světové popularity se dočkala i hlavní postava nonsensové novely Švédky Astrid Lindgrenové *Pipi Dlouhá Punčocha*.⁵⁷

V současné době se mezi elitu nonsensové tvorby řadí Gelett Burgees, redaktor časopisu *The Lark*, jediného periodika zaměřeného na žánr nonsensu, a Oliver Herford, jenž je kvůli svému smyslu pro fantastično přirovnáván k L. Carrollovi.⁵⁸

2.3 Limerik

Limerik je veršovaný útvar spadající do žánru nonsensu, jehož byl také prvním průkopníkem. Dušan Karpatský⁵⁹ jej ve svém *Malém labyrintu literatury* definuje jako pětiveršové říkadlo pocházející z Irska, vyznačující se vzorcem rýmu aabba, kde se první a poslední verš shodují, nebo se jemně odlišují. Tuto původně lidovou formu rozšířil v podobě psané Edward Lear ve svých básních plných fantazie a hravosti.

Fakticky obsáhlejší a přesnější formulaci podstaty pojmu limerik nabízí autor *Slovníku literární teorie*⁶⁰, kde je nastíněn nejen původ tohoto veršovaného útvaru, ale také jeho samotného označení (podle názvu irského města Limerick). Krom již zmiňovaného počtu veršů, jejich rýmového schématu a pro první verš charakteristického místního označení zde autor uvádí nejčastější náměty pro tvorbu limeriku, jako je humorné dobrodružství či komická situace zakončená pointou. Jako

⁵⁶ srov. WELLS, Carolyn. *A Nonsense Anthology* [online]. [cit. 2011-04-13]. Kessinger Publishing Co, 2004. Dostupné z WWW: <http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/8nons10.txt>

⁵⁷ srov. MOCNÁ; Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 414.

⁵⁸ srov. WELLS, Carolyn. *A Nonsense Anthology* [online]. [cit. 2011-04-13]. Kessinger Publishing Co, 2004. Dostupné z WWW: <http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/8nons10.txt>

⁵⁹ srov. KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1997, s. 291.

⁶⁰ srov. VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 204.

jediný pak předkládá letopočet (kolem r. 1820), kdy se údajně začal limerik šířit v ústním podání.

Ladislava Lederbuchová⁶¹ se svým vysvětlením hesla liší od výše zmiňovaných autorů možností vyššího počtu strof v rámci jednoho limeriku. V tomto případě je báseň vystavěna na komických dějích, které jsou líčeny s nadsázkou.

Anglický básník E. Lear je širokou veřejností považován za klasika a hlavního představitele limeriku, chybně však také za jeho zakladatele. V tomto ohledu je pouze pokračovatelem lidové slovesnosti. Za „otce limeriku“ ho můžeme považovat v případě, „*miní-li se tím limerik literární, písemně a osobitě pěstovaný,*“.⁶²

Jak již bylo nastíněno, říkanky nonsensového typu s ustáleným rýmem aabba byly oblíbeny už dříve. V podobě popěvek, škádlivek a říkadel se ústně předávaly v různých zemích světa (i v Čechách), jak ve své sbírce dokládá Learův současník K. J. Erben.⁶³

*Rozzlobil se švec
pro mizernou věc:
že ho blechy štípaly,
neměl na ně posady –
udělal si klec.⁶⁴*

Humor, nadsázka a groteskní obsah vychází z anglických říkanek „nursery rhymes“, které byly postaveny zejména na zprávách o ztřeštěných lidech a oživlých

⁶¹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany : H & H, 2002, s. 170.

⁶² PŘIDAL, Antonín. Byl jeden starý muž z Anglie. In: LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, s. 120.

⁶³ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitélátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 232.

⁶⁴ tamtéž

věcech, jejichž počínání se řídilo spíše požadavky rýmu a principy vtipu než zákony pravděpodobnosti.⁶⁵

2.3.1 Vývoj limeriku

Jak již bylo řečeno, obecně uznávanou formou limeriku je krátký písemný útvar sestávající se z pěti řádků, výjimečně také ze čtyř či tří, které se rýmují dle vzorce aabba. Verše „a“ jsou delší než verše „b“ a jejich rytmus je jako u většiny humoristické poezie anapestický. Nebylo tomu tak však vždycky.

Jeho kořeny sahají až do 14. století, kdy se podobná forma začala objevovat v anglických nursery rhymes. Limerik skládající se ze tří rýmů (abccb) se tak udržel až do 16. století v šílených výpravných písních polonahých tuláků, objevoval se však v kontextu delší písně jako sloka. Další z možností rýmového uspořádání (aabbcc) se objevila v písních o tabáku⁶⁶:

*The Indian weed, withered quite
Green at morn, cut down at night,
Show the decay,
All flesh is hay:
Thus think, then drink Tabacco.*⁶⁷

Roku 1606 se objevuje v jedné takové písni téměř perfektní limerik, včetně opakujícího se prvního verše v závěrečné části. Stejně rýmové schéma je pak použito i v milostných písních Roberta Herricka *To Julia* a *Upon Jone and Jane*, kde jsou dva nezávislé limeriky v juxtapozici.

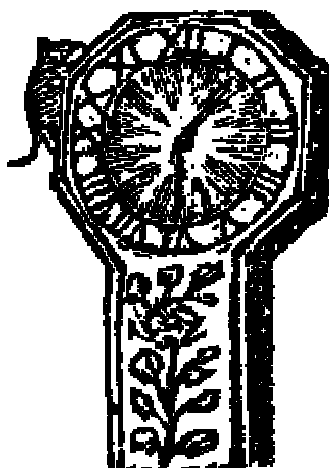
⁶⁵ srov. PŘIDAL, Antonín. Byl jeden starý muž z Anglie. In: LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, s. 119.

⁶⁶ srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

⁶⁷ srov. tamtéž

Během Anglické revoluce se z limeriku stal prostředek šířící satiru, čímž se dostal do oblasti písní skotského a irského dialektu. Postupem času ztrácel význam, až zakotvil v nonsensu a nursery rhymes, z nichž byl však počátkem 18. století znovu vykresán a ustálen ve formě. První knihou nursery rhymes byla *Tommy Thumb's Pretty Song Book* z roku 1744, jejíž součástí je i velice známý ilustrovaný limerik *Hickere, Dickere, Dock*.⁶⁸

Obrázek 2: Ilustrace limeriku Hickere, Dickere, Dock

První knihou limeriků nebyla Learova *A Book of Nonsense*, jak se široká veřejnost mylně domnívá. Prvotinou v tomto směru byla kniha z roku 1820 *The History of Sixteen Wonderful Old Women*, doprovázená rytinovými obrázky.

Limerik O starém muži z Tobaga, který navrhl Edwardu Learovi jeho přítel jako ideální formu nekonečných možností básní a obrázků, pocházel z v pořadí druhé souborné knihy ilustrovaných limeriků *Anecdotes and Adventures of Fifteen Gentleman* vydané roku 1822 Johnem Marshalllem.

Třetí kniha limeriků *A Peep at the Geography of Europe* zkomponovaná E. Marshalllem v letech 1821-24 pravděpodobně inspirovala Edwarda Leara k užívání zeměpisných míst v charakteristice postav jednotlivých básní.

Learovy limeriky, které jsou obecně uznávané jako stěžejní a reprezentativní forma tohoto útvaru, tak s největší pravděpodobností vycházejí z výše zmiňovaných

⁶⁸ srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

tří knih. Nachází se zde totiž shodné znaky – ilustrace ke každému limeriku, popis odlišných až velice zvláštních charakterů, místní určení a v neposlední řadě také rýmové schéma aabba.⁶⁹

2.3.2 Jak vzniklo pojmenování „limerik“

V dobách, kdy E. Lear psal a prezentoval svou básnickou tvorbu, užívalo se k jejímu označení slova „nonsens“, jenž má v současné době mnohem širší význam. Dnes běžně užívané pojmenování pro pětiveršovou skladbu, kde se první dva verše rýmují s veršem posledním, jenž je oddělen dvěma kratšími jinak rýmovanými verši, tedy *limerik*, vzniklo až na konci devatenáctého století. Záhadou však zůstává, odkud se samotný název *limerik* vynořil.⁷⁰

Jedna z teorií, k níž se přiklání všechny výše uvedené literárně-vědné publikace, je založena na možnosti převzetí názvu z irského přístavu Limericku, kde údajně tyto vtipné říkanky vznikly. Existují však dvě varianty této teorie – v jedné⁷¹ je zmíněn refrén písně o Limericku a improvizované říkanky tvořené během veteránských slavností v tomto městě, v druhé⁷² pak angličtí námořníci, kteří své výjimečné zážitky z cest ještě přibarvovali, aby co nejvíce ohromili hosty v přístavních krčmách, z nichž nejpotrhlější říkanky prý vymýšleli v Limericku.

Další teorií vzniku názvu pro veršovanou skladbu se vzorcem rýmu aabba je kauzální řetěz⁷³. Někteří lidé věří, že limerick vznikl postupným odvozováním od příjmení jeho hlavního představitele, tedy „Lear – learick – limerick“.

V neposlední řadě je zde také možnost, že pojmenování limerik je původně odvozeno od slova *limmer*, což v překladu znamená necudná žena. Na přelomu 19. a 20. století totiž do limeriku hojně pronikaly oplzlosti a nemravnosti, o čemž svědčí

⁶⁹ srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

⁷⁰ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitelátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 232.

⁷¹ srov. PŘIDAL, Antonín. Byl jeden starý muž z Anglie. In: LEAR, Edward. *Knih třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, s. 119.

⁷² srov. ŽÁČEK, Jiří. Limerik je když... In: *99 dědečků a 1 babička*. Praha: Šulc a spol., 2002, s. 71.

⁷³ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitelátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 233.

Oxfordský slovník angličtiny, kde byl roku 1898 limerik definován jako „neslušný nonsens ve verších“.⁷⁴

2.3.3 Learův limerik

Všeobecný předpoklad, že Edward Lear je vynálezcem limeriku a prvním autorem, který vydal knihu tvořenou pouze z těchto veršovaných útvarů, byl již v předchozích kapitolách vyvrácen. Jak Marco Graziosi⁷⁵ uvádí, jedno prvenství mu zůstalo – je původcem nejrozsáhlejších nonsensových veršovaných děl a ve své době vyniká také svým originálním stylem ilustrací, jež jsou nedílnou součástí jeho knih.

Jeho přístup k tvorbě limeriků je zřejmý z jeho výroku: „*Iracionalita nonsensu je výsledkem pečlivého racionálního procesu.*“ Lear je velice svědomitý spisovatel, jenž klade důraz na vhodnost textů pro děti více než na nonsens samotný. Jeho hlavním cílem je dosáhnout čistého a jasného nonsensu, bez možnosti nalezení jakéhokoliv smyslu či skrytého významu.⁷⁶

Krom adekvátnosti lpí také na formální stránce a strukturální uzavřenosti limeriku. Jeho nonsensové pětiverší se tak vyznačuje neměnným rýmovým schématem aabba, silným anapestickým rýmem a předurčeností znění posledního verše. Jedinou alternativu ve formě limeriku připouští v případě místního určení, jež může být zaměněno za tělesný rys člověka.⁷⁷

Při bližším pohledu na formu limeriku je zřejmé, že každý verš má svá specifika narativní i formální. První z nich uvádí hlavní postavu ve vztahu k danému místnímu údaji či tělesnému rysu. Typickým schématem pro tento verš je:

Byl jeden starý/mladý muž/žena/člověk z (místní určení)

⁷⁴ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitelátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 233-235.

⁷⁵ srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

⁷⁶ srov. RIEDER, John. Edward Lear's limericks: The function of children's nonsense poetry [online]. [cit. 2011-04-17]. *Children's Literature*. Storrs: 1998. Vol. 26 pg. 47, 14 pgs. Dostupné z: WWW: http://lion.chadwyck.co.uk/searchFulltext.do?id=R03114583&divLevel=0&queryId=../session/1300391661_24886&trailId=12E2AE34702&area=mla&forward=critref_ft

⁷⁷ srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

Přídavné jméno „starý“ se zde častěji pojí se subjektem mužského rodu, zatímco „mladý“ spíše se subjektem rodu ženského. Důvodem, proč Lear do svých limeriků častěji obsazuje muže, je dle Marca Graziosiho⁷⁸ fakt, že „žena“ (woman) nemá v angličtině svůj jednoslabičný ekvivalent, čímž rytmičky omezuje celý limerik.

Vnitřní verše Learových limeriků nejsou formálně natolik svázané jako verš první. Druhý verš obvykle přibližuje čtenáři hlavní postavu, často skrze nějaký ztřeštěný zvyk, k čemuž autor využívá vztažných zájmen jako „který“, „kterého“, „jehož“ apod. Následující dva verše pak bývají striktně narativní. V limericích se vyskytují v podobě:

1. **on/ona/oni (slovesná fráze) // a (slovesná fráze)**

2. **Když on/ona/oni (slovesná fráze) // oni/on/ona (slovesná fráze)**

nebo formě dialogu:

Když řekli: „.....“ // odpověděl: „.....“,⁷⁹

V těchto verších se čtenář setkává krom popisu výstředního chování také s reakcemi lidí přihlížejících dané abnormalitě, ty se mohou někdy rozšířit až do variace základní formule posledního verše.⁸⁰ Zmiňovaní lidé či Learem nejmenovaní „oni“ jsou zde soudci a karatelé, členové anglické pedantské společnosti, kteří moralizují bytosti samorostlé, naivní a staví se proti všemu, co se vymyká normalitě. Tito vyvrhelové společnosti jsou naopak autorovi samotnému velmi sympatiční.⁸¹

⁷⁸ srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

⁷⁹ srov. tamtéž

⁸⁰ srov. RIEDER, John. Edward Lear's limericks: The function of children's nonsense poetry [online]. [cit. 2011-04-17]. *Children's Literature*. Storrs: 1998. Vol. 26 pg. 47, 14 pgs. Dostupné z: WWW: http://lion.chadwyck.co.uk/searchFulltext.do?id=R03114583&divLevel=0&queryId=../session/1300391661_24886&trailId=12E2AE34702&area=mla&forward=critref_ft

⁸¹ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitélátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 236.

Závěrečný verš uzavírá příběh celého limeriku, nebo hodnotí hlavní postavu ve světle již řečeného. Po formální stránce je tedy rekapitulací či mírnou obměnou verše prvního, k čemuž využívá přepjatých výrazů a parodických novotvarů. Nejčastějšími formami jsou:

1. **Ten (přídavné jméno) starý/mladý muž/žena/člověk z (místní určení)**
2. **což/čímž apod. (sloveso v minulém čase) ten starý/mladý muž/žena/člověk z (místní určení)**⁸²

Edward Lear „rozpoutal v limeriku jazykový humor, plynoucí nejen z groteskních rýmů, ale také kontrastu mezi pitvorností obsahu a jeho řečnický vážným vyjádřením, mezi rozpustile nelogickým tématem a škrobenou frází, která se snaží mermomocí zachovat dekorum logiky.“⁸³ Díky Learovu stylistickému umění se stal znakem limeriku jazykový důvtip a šarm. Postavení systémového jazyka do protikladu s nesystémovou skutečností, stejně jako mechaničnost slov a jejich vytržení z ustálených vazeb, tvoří z tohoto nonsensového pětiverší celosvětově uznávanou a oblíbenou literaturu.⁸⁴

⁸² srov. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011 [cit. 2011-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>

⁸³ PŘIDAL, Antonín. Byl jeden starý muž z Anglie. In: LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, s. 121.

⁸⁴ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitelátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 234.

3 Autoři nonsensové literatury

3.1 Edward Lear

Antonín Přidal, dvorní překladatel prací „otce limeriku“, Leara vykreslil takto :
*„Měl velký nos, krátkozraké oči, málo vlasů, hodně vousů a nemotorné tělo širokého dlouhána. Báł se hluku, anglického počasí, psů, koní, fanatiků, hulvátů, snobů, celníků, zbraní, chvatu, nehybnosti, velké společnosti a samoty. Když mu radili, aby se oženil, namítal, že je příliš ošklivý. Báł se, že by jeho nabídka k sňatku byla odmítnuta. Nebo přijata. Hrozil se halasně, rok co rok delší řady potomků, kteří by mu překáželi v malování obrazů. Ale děti jeho přátel ho zbožňovaly...Rozuměl jim, ten staře vypadající muž z viktoriánské Anglie.“*⁸⁵

Anglický básník, prozaik, malíř, kreslíř a autor cestopisných deníků Edward Lear se narodil 12. května 1812 v Londýně jako jeden z posledních přírůstků rodiny střední třídy čítající 21 dětí.⁸⁶ Již od dětství trpěl mnoha zdravotními problémy (slábnoucí zrak, bronchitida, astma, epilepsie), kvůli kterým byl vzděláván v domácím prostředí, kde se o něj starala jeho starší sestra Anna. Tato izolace a stud ovlivnily jeho osobnost. Lear byl plachý, samotářský, velice často se potýkal s pocitem nejistoty a záchvaty melancholie až deprese.⁸⁷

Brzy se celá rodina následkem finančních problémů rozpadla a Lear, vychovávaný a opečovávaný svou sestrou až do vysokého věku, si začal pomalu vydělávat prodejem drobných kreseb. V roce 1830 byl požádán londýnskou zoologickou zahradou o obrazovou dokumentaci papoušků, jejíž následný úspěch mu umožnil kreslit i jiné druhy zvířat pro Britské muzeum. Později se mu dostalo i takové pocty, že dával lekce kreslení samotné královně Viktorii.

⁸⁵ PŘIDAL, Antonín. Byl jeden starý muž z Anglie. In: LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, s. 111.

⁸⁶ srov. DOROVSKÝ, Ivan; ŘEŘICHOVÁ, Vlasta a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež I.: Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 507.

⁸⁷ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitelátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 221.

Zlomovou v jeho životě byla práce na ilustraci soukromé sbírky zvířat pro lorda Derbyho, jež se stal Learovým mecenášem a blízkým přítelem.⁸⁸ Zde vznikají první Learovy limeriky, nonsensové verše plné fantazie, vtipu a hravosti, kontrastující s anglickým puritánstvím a racionalitou. Tyto básně tvořené k obveselení Derbyho vnoučat a doplněné o osobité perokresby později proslavily Learovo jméno po celém světě.⁸⁹

Po čtyřech letech ve službách lorda začíná Lear další etapu svého života, kterou věnoval cestování a ilustrování rozličných krajín. Během let 1837-1875 navštívil země Středoziemního moře (Itálii, Řecko, Albánii, Korsiku, Sicílii atd.) i dálného Východu (Indie, Ceylon). Známé jsou především jeho dvousvazkové *Illustrated Excursions in Italy* (1846). Perokresby, akvarely a olejomalby zachycující italské scenérie se zde vyznačují velkými kontrasty barev a intenzivním slunečním světlem.⁹⁰

Až na sklonku života si tento úspěšný, avšak finančně nezaopatřený ilustrátor našel na vlastní dům v San Remu. Zdravotní stav, změny nálad, absence partnerky i jakékoliv rodiny či blízkého přítele ho uvrhly do pocitů beznaděje. Zemřel osamocen ve svém domě 29. ledna roku 1888.

První a zároveň nejznámější literární dílo Edwarda Leara s názvem *A Book of Nonsense* (v č. *Kniha nesmyslů*) bylo pod autorovým pseudonymem Derry down Derry vydáno roku 1846. Tato sbírka básní s pevným rýmovým schématem aabba zpopularizovala limeriky a nonsens natolik, že se roku 1856 dočkala svého druhého vydání. Vzhledem k neutuchajícímu zájmu o nonsensové pětiverší byla *Kniha nesmyslů* vydána roku 1861 potřetí, oproti předchozím dvěma vydáním však v rozšířené podobě a s pravým jménem autora.⁹¹

⁸⁸ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslilátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 222.

⁸⁹ srov. PROCHÁZKA, Martin; STŘÍBRNÝ, Zdeněk a kol. *Slovník spisovatelů : anglická literatura, africká literatura v angličtině, australská literatura, indická literatura v angličtině, irská literatura, kanadská literatura v angličtině, karibská literatura v angličtině, novozélandská literatura, skotská literatura, waleská literatura*. Praha: Libri, 2003, s. 456.

⁹⁰ srov. *Edward Lear* [online]. 20.6.2011 [cit. 2011-04-18]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear

⁹¹ srov. PŘIDAL, Antonín. Byl jeden starý muž z Anglie. In: LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, s. 118.

*There was an Old Man of Whitehaven,
Who danced a quadrille with a Raven;
But they said, "It's absurd to encourage this bird!" ,
So they smashed that Old Man of Whitehaven.⁹²*

*Byl jeden dědeček z Hamburku,
tancoval s krkavcem mazurku.
Řekli: „Jaké fraky,
rozmazluje ptáky!“
A rozplácli dědečka z Hamburku.⁹³*

Dalším známým dílem je pohádka o neposlušných zvířátkách *The History of the Seven Families of the Lake Pippel-Popple* (v č. *Sedm rodin od jezera Pilpopl*, 1865), parodie na morálku plná absurdit a černého humoru, a báseň *The Owl and the Pussycat* (v č. *Sova a kočička*, 1867), již napsal pro vnoučata svého mecenáše.⁹⁴

Jedna z posledních knih *Nonsense Songs, Stories, Botany and Alphabets* (v č. *Nesmyslné písně, příběhy, botanika a abecedy*, 1871) využívá fantazie jak po jazykové, tak obrazové stránce. Autor zde vytváří novotvary v oblasti flory (např. *tiktak hodinářský, podivizna miminokvětá, knedlónie výživná*), které, stejně jako abecedu složenou ze zřetězených neologismů, doplňuje o brilantní ilustrace.⁹⁵ Škálu osobitého nonsensu Lear rozšířil ještě knihami *More Nonsense* (v č. *Nové nesmysly*, 1872) a *Laughable lyrics* (v č. *Písně k smíchu*, 1877).⁹⁶

Oblíbenost a nesmrtelnost Learových limeriků dokládá fakt, že jen za jeho života byla *Kniha nesmyslů* vydána třicetkrát a téměř každoročně je vydávána

⁹² *A Book of Nonsense* [online]. [cit. 2011-04-22]. Boston: Roberts Brother, 1894. Dostupné z WWW: <http://www.bencourtney.com/ebooks/lear/index1.html#rhymes>

⁹³ LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 49.

⁹⁴ srov. *Edward Lear* [online]. 20.6.2011 [cit. 2011-04-18]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear

⁹⁵ srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitélátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 230-237.

⁹⁶ srov. *Edward Lear* [online]. 20.6.2011 [cit. 2011-04-18]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear

dodnes.⁹⁷ Lear se tak přes svou snahu o přírodopisné ilustrace proslavil spíše jako autor knížek pro děti.

3.1.1 Edward Lear v Čechách

Do povědomí českých čtenářů se zapsal především zásluhou skvělých překladů Antonína Přídala. První česká verze vybraných limeriků z Learovy dílny spolu s ilustracemi Aloise Mikulky byla pod názvem *Kniha třesků plesků* vydána v roce 1984. Svého dalšího vydání se však nedočkala, neboť soudobý režim nebyl nonsensu příliš nakloněn. Šířila se tak opisováním a xeroxováním, častokrát věnována jako dar k Vánocům.

Až roku 1998 vyšlo další Přídalovo mistrovské dílo *Velká kniha nesmyslů*, jež obsahuje téměř celé slovesné dílo E. Leara – limeriky, prózy, texty písní, rozměrnější básně atd. V této knize se může český čtenář poprvé seznámit s Learovými kresbami, které jsou v Anglii neodmyslitelnou součástí jeho textů. Svým stylem a technikou tak započal novou kapitolu v ilustrování knih pro děti.⁹⁸ Jeho „pérovky“ předčily do té doby strnulé a detailně propracované kresby svou „...svěžestí jednoduchých linií, zkratkou a nadsázkou, vtipem...a sugestivně zachyceným pohybem.“⁹⁹ Zatím poslední vydání Learových limeriků se uskutečnilo pod názvem *Třesky, plesky, česky* v roce 2004, tentokrát však v překladu Jana Vladislava.¹⁰⁰

Learovy verše v češtině měly úspěch už před vydáním *Knihy třesků a plesků* v podobě divadelní premiéry v Divadle Na provázku. Pod režijním vedením Evy Tálské zde bylo v roce 1982 uvedeno představení *Příběhy dlouhého nosu*, založené na přebíhání několika vybraných postav, jejichž společným znakem byla „...trojí posedlost: pohybem, nesmyslnými historkami a vlastní důležitostí“¹⁰¹ z limeriku do

⁹⁷ srov. PŘÍDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitélátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 230-237.

⁹⁸ srov. tamtéž, s. 242-243.

⁹⁹ tamtéž, s. 243.

¹⁰⁰ srov. *Edward Lear* [online]. 14.9.2010 [cit. 2011-04-20]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear

¹⁰¹ PŘÍDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitélátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 244.

limeriku. Přestože představení pozbývalo děje, jeho spád a vtip udržely tuto hru na jevištích až do roku 1997.¹⁰²

3.2 Jiří Žáček

Lyrický a satirický básník, tvůrce osobité dětské poezie a učebnic pro děti, Jiří Žáček se narodil 6. listopadu 1945 v Chomutově. Dětství a školní léta prožil ve Strakoncích.¹⁰³ V roce 1963 složil maturitu na Průmyslové škole stavební ve Volyni a o sedm let později získal titul inženýr v oboru vodní stavby na Stavební fakultě ČVUT v Praze. V tomto oboru pracoval do roku 1974, kdy se stal redaktorem nakladatelství *Československý spisovatel* v Praze, kam se roku 1979 natrvalo přestěhoval. V letech 1977-79 absolvoval postgraduální studium na pražské fakultě žurnalistiky a roku 1991 byl jedním ze zakladatelů *Klubu českých spisovatelů*. V 90. letech vystřídal několik redaktorských míst a poté se začal soustavně věnovat literatuře.

Své první práce uveřejňoval pravidelně v časopisu *Divoké víno* (*Ráno moudřejší večera*, 1970, *Napjatá struna*, 1973), publikoval však i v dalších periodikách (*Studentu*, *Hostu do domu*, *Rudém právu*, *Tvorbě*, *Květech*, *Dikobrazu*, *Mateřídoušce*, *Sluníčku*, *Pionýru*, soustavněji ve *Vlastě* aj., od roku 1990 v *Občanských novinách*, *Tvaru*, *Lidových novinách*, *Literárních novinách* aj.). Napsal několik textů k písňím, spolupracoval s Československou televizí, mj. jako autor pohádek *Darmošlap z Nemanic a princezna Tereška* (1983), *Jamamba* (1985) a *Romance o vodníkovi* (1987).¹⁰⁴ Podílel se na množství překladů, například moderní hindské poezie, africké poezie, ale také tvorby G.V. Catulla, G. Appollinaira, J. Prevérta ad.¹⁰⁵ Výjimečně používal šifer jž, JŽ, jk, -ek (zvl.

¹⁰² srov. PŘIDAL, Antonín. Kdo je lord Nesmyslitelátor. In: LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 244.

¹⁰³ srov. MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 738.

¹⁰⁴ srov. JANOUŠEK, Pavel a kol. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1998, s. 715.

¹⁰⁵ srov. CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 463.

v *Nových knihách, literárním měsíčníku, Tvorbě a Listech Klubu přátel poezie*) a pseudonymu Alexandra Malá (v *Divokém vínu*).¹⁰⁶

Žáček nachází v poezii prostředek záznamu prchavých a obtížně uchopitelných dojmů skrze jednoduchý tvar popěvku.¹⁰⁷ Již ve své první sbírce *Ráno moudřejší večera* (1970) se soustředí na otázky smyslu básnické tvorby, utváření lidské osobnosti a milostné prožitky spolu s atmosférou všedního dne.

S vydáním dalších sbírek (*Napjatá struna*, 1973, *Anonymní múza*, 1976, *Mezi řečí*, 1978) je však stále zřetelnější zesílení racionální složky jeho básní v podobě filosoficky více zdůrazněného přístupu k životu.¹⁰⁸ V poslední ze zmiňovaných sbírek autor navozuje důvěrný kontakt se čtenářem a zjednodušuje lyriku do tematicky úzkého záznamu pocitů, představ a smyslových vjemů. Svá díla staví na improvizaci a hravosti včetně hry s různorodými žánry a nápodoby cizích literárních stylů.¹⁰⁹

Neustálá hravost a nechuť k poezii jako instituci přivedla Žáčka k tomu, že se nejen okrajovou, ale přímo klíčovou oblastí jeho tvorby stala poezie pro děti. Jeho první sbírka tohoto zaměření *Aprílová škola* (1978) se stala výrazným mementem v novém nástupu české poezie pro děti během druhé poloviny 70. let. Svými básněmi podněcuje interakci mezi myšlenkovými a fantazijními aktivitami dítěte, vnáší do jeho stabilního světa nesoulad, aby mohlo zažít pocit radosti ze zvládnutí nastalé disharmonie. K tomu, aby tohoto řetězce dosáhl, využívá tajemných výpovědí, stylizované dětské metafory, nonsensu, ale i přesných popisů a epických miniatur.¹¹⁰

Další sbírka *Ahoj, moře* (1980) pokračuje v autorově osobitém posunu reality do nezvyklých poloh, tématicky se však zužuje. Její didaktický záměr se zde snoubí s lyrickými obrazy, které často odlehčeny nenápadnou ironií umožňují vytvořit nové polohy dialogu dítěte a lyrického hrdiny, čímž vybízí k domýšlení smyslu, metafory, přirovnání apod.¹¹¹

¹⁰⁶ srov. JANOUŠEK, Pavel a kol. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1998, s. 715.

¹⁰⁷ srov. MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri 2000, s. 738.

¹⁰⁸ srov. CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 463.

¹⁰⁹ srov. MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 738.

¹¹⁰ srov. CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 464.

¹¹¹ srov. tamtéž

Následující sbírky básní *Dobry den, Praha* (1981), *Kdo si se mnou bude hrát* (1981) a *365x dobry den* (1982) jsou orientovány stejným směrem jako sbírka předchozí, autor se tu pokouší o navození atmosféry typické pro různorodé okamžiky dne nebo roku.¹¹²

Z dalších úspěšných děl Jiřího Žáčka nutno jmenovat také sbírky *Pro slepičí kvoč aneb Aprílová škola pro pokročilé* (1986), *Máme rádi zvířata* (1987) či *Dvakrát dvě je někdy pět (básně, říkadla, povídačky, šprýmy a písňe pro děti)* (1987), jež ho přivedla k nápadu sepsat učebnice pro první ročníky základních škol (*Slabikář, Moje první čítanka, Malý čtenář*).

Jeho sklony k propojení lyrického naturelu s humorem vedly v 80. letech k vydání velice úspěšných cyklů humoristických a satirických veršů *Okurková sezona* (1981), *Rýmy pro kočku* (1984) a rozšířené vydání *Rýmy pro kočku a pro psa* (1987), jimiž si zajistil značnou čtenářskou popularitu. Stále přitom překračuje hranice „velké poezie“, ať už směrem k lyrické miniatuře, k populární písni (*Text-appeal*, 1986), či k aforismu, epigramu a lyrizované anekdotě.¹¹³

Roku 1990 „vážnou poezií“ téměř opustil. Krom již zmiňovaných učebnic psal i fejetony (*Polibky a políčky aneb Zpropadené múzy*, 1994). Jeho satiricky a humoristicky laděná tvorba se výrazně zpolitizovala (*Hurá zpátky do Evropy*, 1994, *Zbrusu nové jarmareční písňe českotuzemské*, 1995).¹¹⁴

Svémi knížkami pro děti plnými jiskřivého humoru a překvapivých point obohacuje literární scénu několikrát do roka až do současnosti. Překvapivou a zároveň příjemnou změnou byla v roce 2002 sbírka limeriků s názvem *99 dědečků a 1 babička* s podtitulem *100 limeriků k poctě Edwarda Leara.*, kde podle Jaroslava Provazníka¹¹⁵ Žáček prokázal svou básnickou obratnost a vrozený talent pro verš. Jeho limeriky splňují žádoucí vzorec rýmu aabba a plně respektují learovský model včetně místního určení.

¹¹² srov. CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 465.

¹¹³ srov. JANOUŠEK, Pavel a kol. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1998, s. 716.

¹¹⁴ srov. MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 739.

¹¹⁵ srov. PROVAZNÍK, Jaroslav. Nahlédnutí do nových knih. *Tvořivá dramatika*. 2004, roč. 15, č. 1, s. 36-37.

*Byl jeden dědeček z Canossy,
prodával futrály na nosy.
„Kdo má frňák v bezpečí,
neskuhrá a nebrečí,“
radil všem nosáčům z Cannosy.¹¹⁶*

Žáček tak nadále zůstává jedním z nejvýznamnějších českých tvůrců poezie pro děti, který svými básněmi „*podněcuje hravost, kreativitu a rozvíjí myšlenkovou aktivitu dětí.*“¹¹⁷

3.3 Jiří Weinberger

Básník, textař a esejista Jiří Weinberger se narodil 2. července 1946 v Brně. Studoval na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy, kde roku 1974 získal doktorát v oboru Matematická statistika. Poté pracoval ve Státním výzkumném ústavu materiálu, zabýval se kybernetikou a od roku 1991, kdy mimo jiné nabyt ve svém oboru titulu kandidát věd, působí ve funkci ředitele konzultační a softwarové firmy. Výsledky své práce představil ve více než stovce odborných publikací vydaných u nás i v zahraničí. V současné době žije v Praze.¹¹⁸

Jeho debut z poloviny devadesátých let 20. století *Povídá pondělí úterku* (1995) představoval pro stagnující dětskou poezii výrazné oživení. Vytvořil zde svéráznou variantu nonsensového typu dětské poezie, jež je založena na bravurní veršové technice převážně melodického typu, vyznačující se nevšedními náměty, absurdními pointami a jazykovou hravostí. Objevují se zde také groteskní limeriky, do nichž místy proniká černý humor, a zhudebněné texty, doprovázené notovými zápisy.

Ve své druhé sbírce *Ach ty plachty, kde je mám* (1996) Weinberger rozšiřuje svou poetiku založenou na dokonalém využití rýmových potencií o kalamburní, tzv. roztržený rým (například *Leze leze Tereza/ Tereza Tereza/ Stará láska nereza-/*

¹¹⁶ ŽÁČEK, Jiří. *99 dědečků a 1 babička*. Praha: Šulc a spol., 2002, s. 20.

¹¹⁷ SIEGLOVÁ, Naděžda. Třikrát z dílny Jiřího Žáčka. *Ladění*. 2011, č. 3, s. 43.

¹¹⁸ srov. *Weinberger Jiří* [online]. [cit. 2011-04-21]. Portál české literatury, 2004. Dostupné z WWW: <http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=profil>

nerezaví), zvyšuje se zde i množství zhudebněných textů s notovým záznamem skladatele Michala Vícha, s nímž autor spolupracuje až do současné doby. Do nezávazné hry s jazykem však častěji proniká reflexe, melancholie, deziluze a černý humor, což se promítá i v užití hrubších výrazů. Oproti předchozí sbírce, jež se orientovala na dětského čtenáře, zde autor počítá spíše se čtenářem teenagerským.¹¹⁹

V pořadí třetí sbírka *Kroky po krách čili když se jde, všechno chce* (2000) se po formální stránce stále řadí k nonsensu, některé její texty však přímo míří k dospělému adresátovi.¹²⁰ Nonsens zde má podobu slovní hříčky, aktualizovaného lidového rčení i asociativního řetězce představ, v kontrastu pak stojí básně hlubokomyslné, filosofické s kritikou konzumu a touhou po harmonických vztazích. S touto změnou souvisí také pestřejší výběr jazykových prostředků jako jsou novotvary, dialektismy, vulgarismy a zkomoleniny.¹²¹

Další sbírka *Na konci chřipky je krásně!* (2005) se nese v podobném duchu jako sbírka předchozí, kde krom nonsensového humoru autor využívá veršů ironických i satirických s etickou a společenskou důsazností. Témata dotýkající se nacionalismu, ekologie i politické mašinérie jsou adresovány tedy spíše dospělému čtenáři.¹²²

Weinbergerova pozoruhodná autorská spřízněnost s tvorbou Ogdena Nashe, moderního amerického básníka, se promítla do geniálního přebásnění jeho vybraných textů a v česko-anglické verzi vyšla pod názvem *Kdyby Ogden Nash uměl česky What if Ogden could speak Czech* (2006). Tvorbu obou těchto umělců spojuje zejména nonsensový humor, grotesknost, aluze, nápaditá slovní hříčka a originální rým.¹²³

¹¹⁹ srov. TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera* [online]. [cit. 2011-04-21]. Dostupné z WWW:

<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>

¹²⁰ srov. *Weinberger Jiří* [online]. [cit. 2011-04-21]. Portál české literatury, 2004. Dostupné z WWW:

<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=profil>

¹²¹ srov. TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera* [online]. [cit. 2011-04-21]. Dostupné z WWW:

<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>

¹²² srov. tamtéž

¹²³ srov. tamtéž

The Ant

Mravenec

<i>The ant has made himself illustrious</i>	<i>Mravenec se stal celebritou</i>
<i>Through constant industry industrious.</i>	<i>Nezměrnou vůlí a vitalitou.</i>
<i>So what?</i>	<i>No a co?</i>
<i>Would you be calm and placid</i>	<i>Kdo z vás by zůstal laxed a líný,</i>
<i>If you were full of formic acid?</i>	<i>Být plný po okraj své vlastní kyseliny?</i> ¹²⁴

Charakteristické pro autorovu poetiku jsou četné aluze na lidové písně, rčení, frazeologismy a literární díla, vložené do neobvyklého kontextu, čímž nabývají na aktuálnosti a komičnu. Pestrost strofických forem, rytmických schémat a využití rýmového potenciálu češtiny směřuje Weinbergerovo dílo k hudebně-dramatickému scénickému ztvárnění, na němž se autor aktivně podílí spolu se skladateli Václavem Lahodným a Michalem Víchou.¹²⁵

Krom hudebního a divadelního využití se jeho knížky spolu s nahrávkami setkávají s velkým úspěchem a oblibou při práci s dětmi v pedagogicko-psychologických poradnách, zvláště pak při nápravě dyslexie.¹²⁶

¹²⁴ NASH, Ogden; WEINBERGER, Jiří. *Kdyby Ogden uměl česky*. Praha: Baronet, 2006, s. 10-11.

¹²⁵ srov. Jiří Weinberger [online]. [cit. 2011-04-22]. Dostupné z WWW: <http://www.czechlit.cz/autori/weinberger-jiri/>

¹²⁶ srov. BOŘKOVCOVÁ, Věra. Jiří Weinberger, český Ogden Nash? *Tvořivá dramatika*, 1998, roč. 9, č. 1, s. 30.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této diplomové práce se skládá z miniprůzkumu v podobě sondy do aktuální situace učitelů českého jazyka a literatury na ZŠ, zásobníku aktivit různého druhu zaměřeného na práci s nonsensem a z podrobně rozpracovaného projektu vycházejícího z tvorby jednoho z největších autorů nonsensevé literatury.

V úvodním oddílu této části se v kapitole s názvem Sonda do aktuální situace učitelů českého jazyka a literatury, jež byla vytvořena na základě dotazníkového šetření, podíváme na současné tendence práce s žánrem nonsensu v hodinách literatury. Následující oddíl s názvem Zásobník aktivit je věnován množství různorodých aktivit vhodných pro práci s nonsensem ve vyučování. Posledním oddílem praktické části je kapitola Projekt „Edward Lear“, jež je zpracována v podobě, v níž byl projekt realizován v praxi.

4 Sonda do momentální situace učitelů českého jazyka a literatury

Na základě dotazníkového šetření byla provedena malá sonda do momentální situace učitelů, jejímž cílem bylo postihnout využívání žánru nonsensu, především v hodinách češtiny. Šetření bylo uskutečněno prostřednictvím studentek TUL praktikujících na základních školách v místě svého bydliště v průběhu měsíce května roku 2011. Výběr vzorku učitelů se řídil potřebami této diplomové práce, respondenty se tak primárně stali učitelé, kteří vyučují český jazyk a literaturu. Jelikož je tato sonda jen doplňkovou částí diplomové práce, odpovídali respondenti pouze na několik základních otázek (dotazník viz **příloha 3**). Výsledky tohoto průzkumu vycházejí z odpovědí 50 vyplněných dotazníků učitelů základních škol.

Předpoklady

P1: Učitelé ve svých hodinách nonsens nepoužívají.

P2: Učitelé mají problémy se začleněním nonsensu do výuky.

P3: Žáky práce s nonsensem baví.

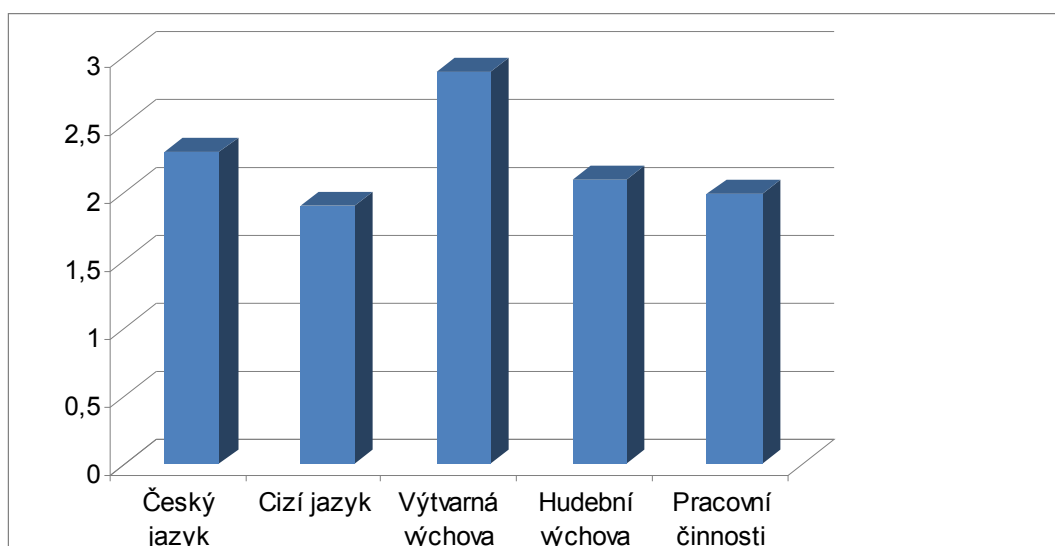
Výsledky šetření

Na otázku, jaký má využívání nonsensu ve vyučování přínos, odpovídali respondenti vesměs kladně. Odpovědi si byly velice podobné, nejčastěji se objevovala odpověď v podobě motivace žáků, dále pak rozvíjení kreativity a zábavnější způsob vyučování. Našli se však i tací, kteří v práci s nonsensem nespatřují žádný přínos. Přehled odpovědí a počet respondentů, kteří tyto odpovědi uvedli, znázorňuje následující tabulka.

Tabulka 1: Přehled odpovědí na otázku využití nonsensu ve vyučování

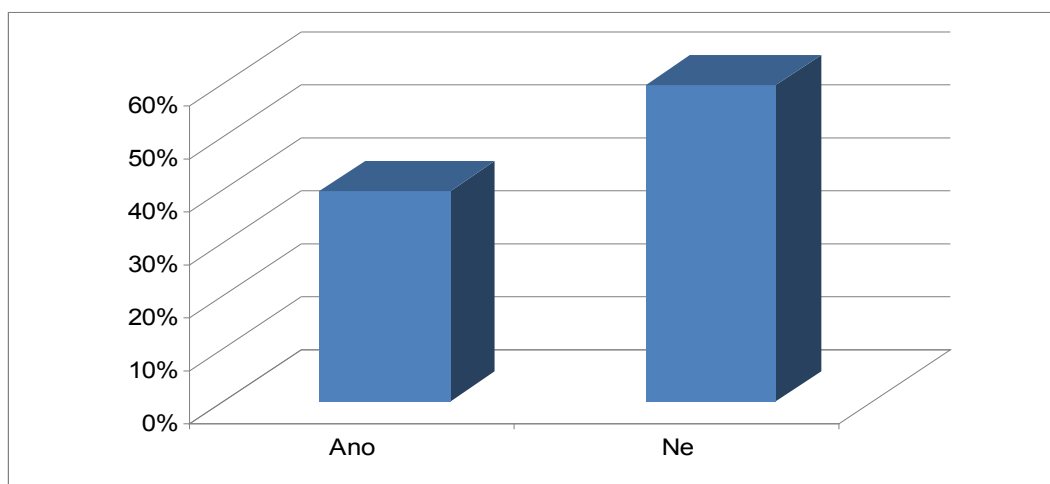
Využití žánru nonsensu ve vyučování	Počet respondentů, absolutní četnost	Počet respondentů, relativní četnost
Lepší zapamatování	26	52%
Hra s jazykem	28	56%
Motivace žáků	35	70%
Nový zábavnější způsob vyučování	32	64%
Rozvíjení fantazie	25	50%
Rozvíjení myšlení	27	54%
Hledání skrytých souvislostí	1	2%
Rozvíjení kreativity	33	66%
Žádný přínos	10	20%

V následující otázce měli učitelé možnost vyjádřit se k tomu, ve kterých předmětech a jak často je možné nonsens využívat. Respondenti měli na výběr z pěti předmětů (český jazyk, cizí jazyk, výtvarná výchova, hudební výchova, pracovní činnosti). Z grafu 1 vyplývá, že nejlépe využitelný je nonsens v hodinách výtvarné výchovy a českého jazyka, což dokládá úzkou propojenost těchto předmětů v rámci práce s nonsensem a vybízí k jejímu využití.

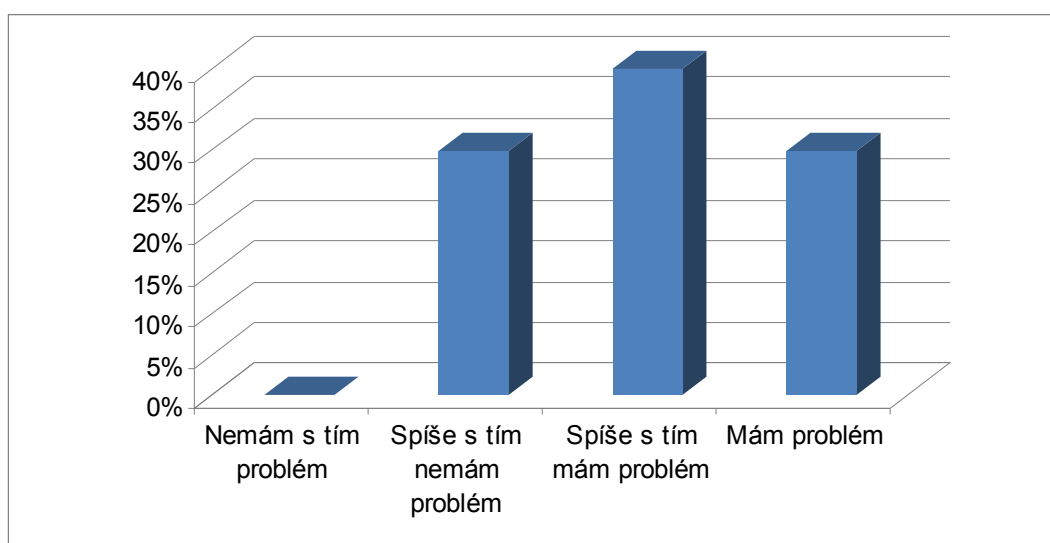
Graf 1: Četnost využití nonsensu v jednotlivých předmětech

Po otázkách na názor respondentů následovaly otázky zaměřené na osobní zkušenost s nonsensem. Na dotaz, zda se věnují ve svých hodinách nonsense, odpovídali pedagogové převážně záporně (viz graf 2), což vcelku koresponduje s odpovědí na další otázku, a zároveň potvrzuje předpoklad P1. Z výsledků, jež znázorňuje graf 3, který se zaměřuje na problematičnost začleňování nonsense do výuky, vyplývá, že významná část učitelů pocituje využívání nonsense v hodinách jako problematické, což může být důvodem, proč nonsense ve svých hodinách nepoužívají. Tento graf zároveň potvrzuje předpoklad P2.

Graf 2: Věnujete se ve svých hodinách nonsense?

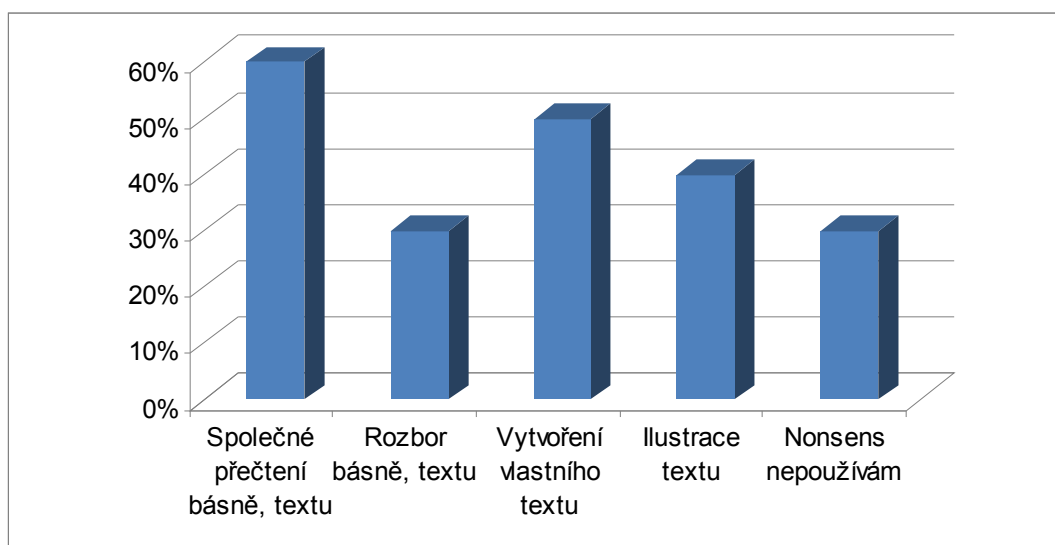

Graf 3: Problematičnost začleňování nonsense do výuky

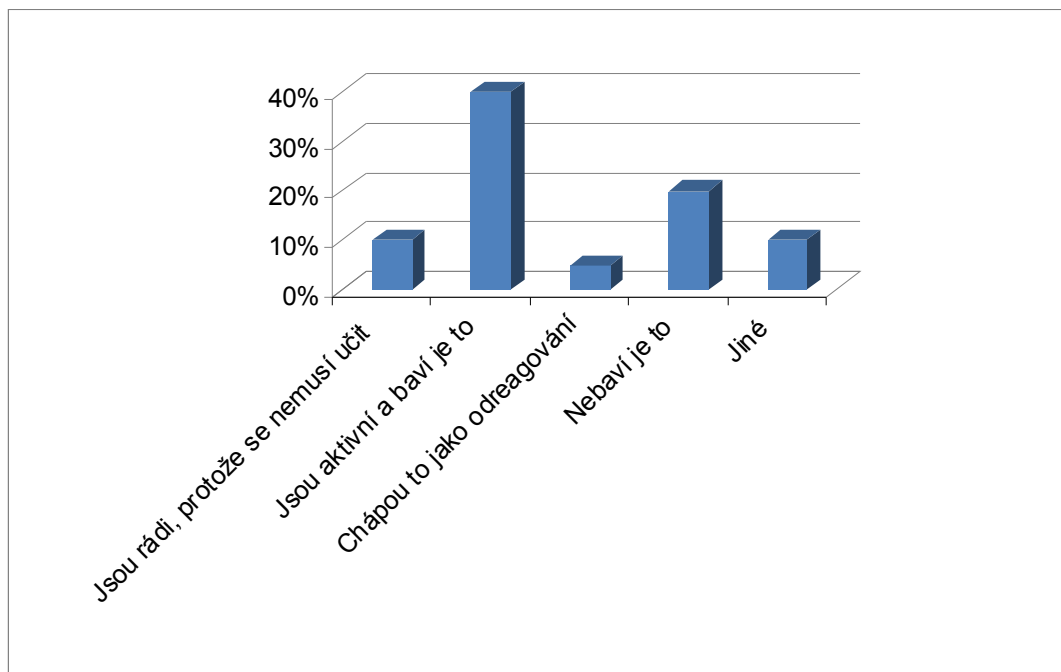
Z odpovědí týkajících se metod aplikovaných při vyučování nonsensu plyne (viz Graf 4), že učitelé nejčastěji využívají klasické metody společného čtení, které může být pro žáky příliš jednotvárné. Téměř polovina dotazovaných pak žáky vybízí k napsání vlastního nonsensového textu, ještě nižší procento respondentů podporuje metodu ilustrace textu.

Graf 4: Metody využívané při vyučování nonsensu

Poslední položka dotazníku se zabývá reakcí žáků na využívání nonsensu ve vyučování. Respondenti nejčastěji odpovídali, že žáci jsou aktivní a práce s nonsensem je baví, což nám potvrzuje předpoklad P3. Odpovědi jsou znázorněny v Grafu 5.

Graf 5: Reakce žáků na využívání nonsensu v hodinách

Závěr průzkumu:

Z výsledků průzkumu vyplývá, že učitelé hodnotí nonsens jako přínosný žánr v rámci rozvíjení kreativity žáků a jejich motivace. Mezi pedagogy převažuje názor, že nonsens může být nejčastěji využit v hodinách výtvarné výchovy a ČJL. Ačkoli si respondenti myslí, že využívání nonsensu ve výuce je přínosné, většina z nich ho nepoužívá a jeho aplikaci v hodině hodnotí za více či méně problematickou. Navzdory tomuto faktu existují učitelé, kteří nonsens ve svých hodinách využívají. Nejčastějšími metodami práce s tímto žánrem se dle průzkumu jeví společné čtení nonsensového textu a vytváření vlastního díla. Práce tohoto druhu žáky aktivizuje a baví.

Z tohoto výzkumu vyplývá, že nonsens by mohl být využíván v hodinách častěji, pokud by učitelé měli k dispozici materiály využitelné v praxi. Takováto podpora by mohla učitelům usnadnit začlenění nonsensu do vyučování.

5 Zásobník aktivit

Tento oddíl již nabízí konkrétní návrhy realizace nonsensu v hodinách literární výchovy, včetně tipů k propojení s jinými vyučovacími předměty.

Dělí se do kapitol, které v rámci aktivit pojímají nonsens z dvojího pohledu – teoretického a praktického. V kapitole Nonsens v teoretickém pojetí se objevují aktivity, které pracují s textem nonsensového typu tak, aby žák pochopil znaky, obsah i formu jednotlivých útvarů. Kapitola Nonsens v praktickém pojetí se naopak zabývá spíše aplikací těchto teoretických znalostí a rozsahem kreativity žáka.

Rozdělení kapitoly věnované praktické práci s nonsensem je založeno na materiálu, s nímž bude žák pracovat. Jednotlivé podkapitoly jsou tak nazvány Jazyková podoba nonsensu a Výtvarná podoba nonsensu, přičemž jsou obě úzce provázané.

Jednotlivé aktivity jsou následně rozděleny podle druhu činnosti a rozpracovány dle jedné šablony. Nalezneme zde organizační formu aktivity, její délku, cíle, kterých chceme dosáhnout, rozvíjené kompetence, možnosti propojení s jinými předměty a metodické poznámky.

5.1 Nonsens v teoretickém pojetí

Aktivity v této kapitole jsou koncipované tak, aby žákovi osvětlily fakta týkající se nonsensu jako žánru a jeho dílčích forem.

Každá práce má základy ve vědomostech a znalostech. Aktivity vyskytující se v této kapitole promění doposud hojně využívaný frontální výklad v činnostní učení, které je pro žáky zajímavější a přínosnější. Žáci si tak zapamatují větší množství informací, které si ve formě prožité zkušenosti uloží do dlouhodobé paměti. Pomocí zmiňovaných aktivit se žáci naučí vyhledávat informace, z nichž budou schopni vytvořit obecné pravidlo, jejich učení se tak z deduktivního změní na induktivní, které krom jiného rozvíjí samostatnost a odpovědnost za vlastní práci.

5.1.1 Aktivita

Podstata nonsensu

ORGANIZAČNÍ FORMA: frontální a individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 - 15 minut

CÍLE: Žák bude mít ucelenou představu o tom, co je to nonsens a jaké jsou jeho charakteristické rysy.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: zeměpis

METODICKÉ POZNÁMKY:

Tato aktivita je vhodnou součástí úvodní hodiny zabývající se žánrem nonsensu.

- Žáci obdrží list s nonsensovými texty v podobě prózy i poezie (viz **příloha 4**) a jednotlivé ukázky si přečtou. Během čtení si do textu poznamenávají pasáže, které z pohledu logiky postrádají smysl.
- Po přečtení všech textů učitel vyvolává žáky, aby společnými silami vystihli, čím se žánr nonsensu vyznačuje. Pro názornost zapisuje učitel v průběhu společné práce stěžejní znaky nonsensu na tabuli.

Definice limeriku

ORGANIZAČNÍ FORMA: hromadná a individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 - 15 minut

CÍLE: Žák bude mít ucelenou představu o tom, co je to limerik a čím se vyznačuje.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: zeměpis

METODICKÉ POZNÁMKY:

Tato aktivita je vhodnou součástí úvodní hodiny zabývající se žánrem nonsensu.

- Žákům jsou předloženy 3 limeriky (možné využít **přílohy 4**), z nichž odvodí znaky specifické pro tuto básnickou formu. Tyto znaky jsou následně hromadně kontrolovány (učitel může diktované znaky zapisovat na tabuli).
- Dalším úkolem žáků, tentokrát však už v podobě samostatné práce, je za užití získaných vědomostí vytvořit definici limeriku.
- Vybraní žáci přečtou své definice, k nimž se vyjádří zbytek třídy. Formou doplňování či upravování informací dají spolu s učitelem vzniknout výstižnému popisu limeriku.

5.2 Nonsens v praktickém pojetí

Tato kapitola se zabývá aktivitami, v nichž žáci využijí svých znalostí v oblasti nonsensu a limeriků, které měli příležitost získat prostřednictvím aktivit z předchozí kapitoly.

Aplikací teoretických znalostí v jednotlivých aktivitách, které jsou činnostního charakteru, si žáci upevní paměťovou stopu a mohou na základě zautomatizování charakteristik závazných pro jednotlivé nonsensové formy tvořit díla s vysokou dávkou fantazie a kreativity.

Členění této kapitoly se odráží v povaze materiálu, s nímž žáci budou v aktivitách pracovat. Jedná se o psané texty a ilustrace, jež tyto texty obvykle doprovázejí, často jsou dokonce jejich neodmyslitelnou součástí. Jednotlivé podkapitoly jsou tak nazvány Jazyková podoba nonsensu a Výtvarná podoba nonsensu.

5.2.1 Jazyková podoba nonsensu

V této podkapitole jsou zařazeny aktivity zaměřené na práci s nonsensem, jak jej známe z literárních děl či literárně-vědných publikací. Jedná se o jeho veršovanou podobu, v tomto případě limerik, a podobu prozaickou (nonsensové vyprávění, nonsensový recept apod.).

5.2.1.1 Limerik

V této části jsou zpracovány aktivity na práci s jednou z básnických forem nonsensu – limerikem.

Můj vlastní limerik

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 minut

CÍLE: Žák zapojí vlastní fantazii v kontextu se sebou samým a vymyslí způsob využití jazykových prostředků k tvorbě limeriku.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

Tip na propojení s jiným vyučovacím předmětem: cizí jazyk, zeměpis, občanská výchova

METODICKÉ POZNÁMKY:

Tato aktivita navazuje na předchozí cvičení, které žáky seznámilo se základními znaky limeriku.

- Každý žák vytvoří limerik, jehož subjektem bude on sám. (Pro autentičnost textu může učitel žákům poradit využití rodného města či čtvrti, kde žáci bydlí/chodí do školy atd.)
- Žáci dostanou příležitost přečíst svůj limerik, ty nejpovedenější učitel odmění jedničkou.

POZNÁMKA: Třída ocení, jestliže se psaní vlastního limeriku zúčastní i sám učitel a podělí se s nimi o svůj výtvar v závěrečné fázi aktivity.

Šablona pro limerik

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce/práce ve dvojicích

DÉLKA AKTIVITY: 10 - 15 minut

CÍLE: Žák bude tvořivě pracovat s jazykem na základě předem stanovených podmínek, čímž procvičí svou adaptabilitu a schopnost využívat mateřského jazyka jako uměleckého nástroje.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

Tip na propojení s jiným vyučovacím předmětem: cizí jazyk

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Učitel na základě volných asociací třídy či své vlastní fantazie napíše na tabuli slova, která budou povinnou součástí limeriku.
- Žáci mají za úkol vytvořit limerik s užitím těchto vybraných slov.

POZNÁMKA: Alternativou povinných výrazů může být množství slov, z nichž je nutné použít jen určitý počet. Obtížnější varianta této aktivity tkví v určení tématu limeriku (např. pěstování zeleniny).

Limerik podle originální ilustrace

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce/práce ve dvojicích

DÉLKA AKTIVITY: 10 - 15 minut

CÍLE: Žák využije jazykových prostředků a své fantazie, vyvolané původní ilustrací, k vytvoření limeriku. Pochopí tak souvztažnost mezi jazykovým a výtvarným projevem.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk (vyšší úroveň), výtvarná výchova

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Žáci dostanou k dispozici obrázek (příklad obrázků k využití v **příloze 5**), který je ve skutečnosti výtvarným doprovodem nějakého známého limeriku. Jejich úkolem je napsat limerik, k němuž by se daná ilustrace hodila.
- V závěru aktivity učitel žákům přečte k porovnání originální znění limeriku, k němuž daný obrázek patří.

5.2.1.2 Ostatní nonsensové texty

V této části jsou zařazeny aktivity založené na práci s nonsensovým textem v podobě prózy či běžného textu.

5.2.1.2.1 Nezvyklá věta

Uvozující písmeno

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 5 - 10 minut

CÍLE: Procvičení slovní zásoby, větné skladby a rozvoj fantazie v rámci tvůrčího procesu.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk

METODICKÉ POZNÁMKY:

Tato aktivita je pro svou časovou nenáročnost vhodná v úvodu hodiny ke zvýšení motivace k práci či v její závěrečné části, kdy už je veškeré plánované učivo probráno a zopakováno.

- Žáci mají za úkol vytvořit větu, jejíž slova budou začínat na stejné písmeno.

Toto písmeno je jim předem určeno.

Způsobů určení je několik: 1. učitel jej určí sám

2. učitel si v duchu předříkává abecedu, písmeno, které má ve chvíli, kdy ho žáci zastaví, na mysli, je určující pro jejich větu

3. žáci losují kartičky s písmeny z pytlíku

4. každý žák vytvoří větu založenou na prvním písmenu jeho křestního jména

- Kdo z žáků vytvoří větu s největším počtem slov splňujících podmínku počátečního písmene a smyslnosti v rámci větné skladby, vyhrává.

POZNÁMKA: Vhodné vynechat samohlásky a souhlásky Q, X a W.

Abeceda uvnitř věty

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 - 15 minut

CÍLE: Procvičení slovní zásoby, větné skladby a rozvoj fantazie v rámci tvůrčího procesu.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk

METODICKÉ POZNÁMKY:

Tato aktivita je stejně jako předchozí vhodná k využití na začátku či konci vyučovací hodiny.

- Žáci mají za úkol vytvořit větu s co největším počtem slov, přičemž jejich počáteční písmena budou řazena v abecedním pořádku.
- Kdo z žáků napíše větu s největším počtem slov, splňujících výše uvedenou podmínku, vyhrává.

5.2.1.2.2 Souvislý text

Abeceda uvnitř vyprávění (krátká verze)

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 - 15 minut

CÍLE: Procvičení slovní zásoby, fantazie a větné skladby v rámci tvůrčího procesu.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk

METODICKÉ POZNÁMKY:

Jestliže se bude zdát učiteli či žákům aktivita Abeceda uvnitř věty příliš náročná, je možné ji pozměnit do této formy.

- Žáci mají za úkol vytvořit kratičké nonsensové vyprávění, jehož podmínkou je, že počáteční písmena po sobě jdoucích slov budou v abecedním pořadí.

POZNÁMKA: Je vhodné se žáky před započítím aktivity dohodnout, zda se budou řídit abecedou s diakritikou či bez ní.

Abeceda uvnitř vyprávění (dlouhá verze)

ORGANIZAČNÍ FORMA: práce ve dvojicích

DÉLKA AKTIVITY: 20 – 30 minut

CÍLE: Žáci budou spolupracovat a využívat fantazie a různorodých jazykových prostředků k dosažení co nejlepšího nonsensového vyprávění.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: dějepis, zeměpis, občanská výchova

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Úkolem žáků je vymyslet a napsat krátké nonsensové vyprávění, v němž počáteční písmena po sobě následujících vět budou v abecedním pořádku.

POZNÁMKA: Možné žákům určit téma nebo slova, která se mají v jejich vyprávění objevit.

Dopiš nonsensovou povídku

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 20 – 30 minut

CÍLE: Žáci budou využívat své fantazie a pestré škály jazykových prostředků v průběhu celého tvůrčího procesu.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Žákům jsou rozdány listy, kde je vytištěn úvod jednoho z Learových nonsensových příběhů (viz **příloha 6**). Jeden z žáků tuto pasáž přečte.
- Úkolem celé třídy je dopsání tohoto příběhu v duchu nonsensové poetiky.

Nesmyslný recept

ORGANIZAČNÍ FORMA: skupinová práce (3-4 členové)

DÉLKA AKTIVITY: 25-35 minut

CÍLE: Rozvoj fantazie, kreativity a komunikačních dovedností v rámci skupiny. Procvičení logického myšlení za užití paradoxů a protikladů, nový styl práce s jazykem a významy slov.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: pracovní vyučování

METODICKÉ POZNÁMKY:

Úvod:

- Jeden z žáků předčítá Learův nonsensový recept (viz **příloha 7**), ostatní svého spolužáka ve čtení textu následují a dělají si poznámky v místech největších absurdit a paradoxů.
- Po přečtení textu učitel namátkou vyvolává žáky, aby označené nesmysly v textu přečetli, popřípadě vysvětlili.

Samotná aktivita:

- Žáci rozdělení do skupin tvoří své vlastní nonsensové recepty.

POZNÁMKA: Vhodné žákům určit rozsah textu.

5.2.2 Výtvarná podoba nonsensu

Tato podkapitola je tvořena aktivitami orientujícími se na práci s nonsensem v jeho netradiční podobě, tedy v podobě výtvarné. Žáci mají prostřednictvím těchto aktivit možnost pochopit provázanost mezi literárním dílem a jeho doprovodnou ilustrací, která je v případě nonsensu velice úzká.

Členění této podkapitoly je vystavěno na rozsahu tvůrčí práce žáků, jinak řečeno na vlastní tvorbu a práci s originálními ilustracemi.

5.2.2.1 Vlastní výtvarné zpracování

Aktivity spadající do této části jsou orientovány na výtvarný projev žáků, který by co nejlépe vystihoval text, jenž bude doprovázet.

Všechny aktivity spadající do této kapitoly je možné přizpůsobit také pracovním činnostem (př: keramické ztvárnění, ztvárnění za užití přírodnin či klasicky vyrobené pomocí lepidla, papíru a barev jakéhokoliv druhu).

Ilustrace k originálnímu limeriku

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 – 15 minut

CÍLE: Žák rozvíjí svou fantazii a tvůrčí schopnosti v podobě výtvarného vyjádření psaného slova.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: výtvarná výchova, pracovní vyučování

METODICKÉ POZNÁMKY:

Úvod:

- Učitel připomene žákům fakt, že básně bývají doprovázené ilustracemi různých druhů, a obeznámí třídu se souvztahností ilustrací E. Leara s jeho limeriky.

Samotná aktivita:

- Žákům je předložen limerik (příklad možných limeriků v **příloze 8**), který si přečtou. Jejich úkolem je pomocí tužky či pera načrtnout obrázek, který by daný limerik vystihoval.

Závěr:

- Učitel žákům ukáže originální ilustraci E. Leara k porovnání s jejich pracemi. (Možné využít i ilustraci Aloise Mikulky z *Knihy třesků a plesků*.)

POZNÁMKA: Pro větší míru svobody projevu je lepší poskytnout žákům k výběru více limeriků (2-3). Výhodou této varianty je, že žáci, kteří jsou brzy hotovi se svou kresbou a touží ilustrovat dále, mohou ve své práci plynule pokračovat.

Ilustrace k vlastnímu limeriku

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 10 – 15 minut

CÍLE: Žák rozvíjí svou fantazii a tvůrčí schopnosti v podobě výtvarného vyjádření psaného slova, jež vystihuje jeho samého.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: výtvarná výchova

METODICKÉ POZNÁMKY:

Jednou z možností, jak využít této aktivity, je zařadit ji za tvorbu vlastního limeriku. Tento postup může být také obrácen, vymýšlení limeriku na základě obrázku bez určité intence je však obtížnější.

- Žáci mají za úkol vytvořit ilustraci k vlastnímu limeriku. Po vzoru perokreseb E. Leara využívají pouze črtání tužkou či perem.

POZNÁMKA: Spojení vlastního limeriku a jeho doprovodné ilustrace v závěrečném hodnocení zvýší umělecký dojem celé práce.

Ilustrace a pojmenování vlastní nonsensové rostliny

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce

DÉLKA AKTIVITY: 15 – 25 minut

CÍLE: Využití a rozvoj fantazie v rámci jazykového i výtvarného vyjádření.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: výtvarná výchova, přírodopis

METODICKÉ POZNÁMKY:

Této aktivitě zpravidla předchází seznámení s Learovou nonsensovou botanikou v podobě práce s originálními ilustracemi.

- Každý žák dostane svůj list papíru, na nějž má nakreslit svou nonsensovou rostlinu a vymyslet její jméno, které by korespondovalo s tím, čím se tato rostlina vyznačuje.
- Žáci sami navrhnou 10 nejpovedenějších kreseb, z nichž prvních pět nejlepších, kteří vzejdou z tajného hlasování, dostane jedničku.

POZNÁMKA: Stejným způsobem je možné zpracovat nonsensová zvířata.

5.2.2.2 Práce s ilustracemi

Aktivity této části jsou zaměřeny na činnosti, kdy žák formou přiřazování originálních ilustrací k jejich literárním protějškům nebo vymyšlením nových názvů a pojmenování využívá již hotových kreseb.

Spoj ilustraci se správným limerikem

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce/práce ve dvojicích

DÉLKA AKTIVITY: 3 - 7 minut

CÍLE: Žák bude vnímat spojitost mezi formou jazykového a uměleckého vyjádření a bude rozvíjet své logické myšlení.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk, výtvarná výchova

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Žáci dostanou papír, na kterém je vytištěn stejný počet limeriků a ilustrací (viz **příloha 9**). Úkolem je spojit každý limerik se správným obrázkem. (Namísto jednoho listu papíru je možné jednotlivé limeriky i jejich ilustrace předložit v podobě kartiček, které budou žáci k sobě přiřazovat.)
- V závěru aktivity proběhne hromadná kontrola správnosti výsledků.

POZNÁMKA: Variace na tuto aktivitu spočívá v rozdílném počtu limeriků a ilustrací. Žákům na konci tohoto cvičení zbudou limeriky či ilustrace navíc. Těchto

nespárovaných objektů je možné využít jako vzoru pro vytvoření limeriku dle ilustrace či vytváření ilustrace k již hotovému limeriku.

Přiřaď název ke správné nonsensové rostlině

ORGANIZAČNÍ FORMA: individuální práce/práce ve dvojicích

DÉLKA AKTIVITY: 3 - 5 minut

CÍLE: Žák si uvědomí spojitost mezi jazykem a výtvarným uměním, pochopí humor vyvstávající z doslovného chápání slov či slovních spojení.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: cizí jazyk, přírodopis

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Žáci obdrží papír s obrázky nonsensových rostlin a jejich názvy (viz **příloha 10**). Úkolem je spojit nonsensovou rostlinu s jejím správným názvem. (Pro žáky je zajímavější, když je každý název vytištěn na zvláštním lístečku, které se mohou přiřazovat k jednotlivým ilustracím.)
- Kontrola správnosti proběhne hromadně.

POZNÁMKA: Stejným způsobem je možné zpracovat nonsensová zvířata.

Pojmenuj rostlinu

ORGANIZAČNÍ FORMA: skupinová práce (3-5 členů)

DÉLKA AKTIVITY: 20-30 minut

CÍLE: Žáci rozvíjejí svou fantazii, tvůrčí schopnosti a jazykové dovednosti. Učí se vzájemné spolupráci a dovednosti hájit svůj názor, stejně jako připustit názor někoho jiného.

ROZVÍJENÉ KOMPETENCE: komunikativní, sociální a personální, pracovní

TIP NA PROPOJENÍ S JINÝM VYUČOVACÍM PŘEDMĚTEM: přírodopis

METODICKÉ POZNÁMKY:

- Žákům jsou rozdány papíry, na nichž jsou vyobrazeny nonsensové rostliny (viz **příloha 11**). Každá skupina má za úkol vymyslet těmto rostlinám co nejzajímavější a nejvýstižnější jména (každé rostlině jedno) a následně je napsat na připravené kartičky.
- Kartičky se jmény rostlin učitel vybere a připevní je na tabuli do sloupců podle náležitosti k jednotlivým rostlinám. Žáci pak svým hlasováním postupně vyberou vítězné názvy jednotlivých rostlin.
- V závěru aktivity může učitel žákům prozradit originální pojmenování rostliny.

POZNÁMKA: Stejným způsobem je možné zpracovat nonsensová zvířata.

6 Projekt „Edward LEAR“

V této části diplomové práce je představen projekt zaměřený na tvorbu Edwarda Leara, autora, jenž dopomohl nonsensu k celosvětové slávě. Realizace projektu proběhla na ZŠ Jabloňová v Liberci za spolupráce třídní učitelky třídy 7.B Mgr. Ivany Gambové.

Tento projekt, zaměřený na širokou škálu užití nonsensu, svým pojetím propojuje výuku českého jazyka a literatury s jazykem cizím, v tomto případě anglickým, a výtvarnou výchovou.

Je zde předložena příprava jednotlivých hodin a jejich částí spolu s materiály potřebnými pro učitele, závěrečnou reflexí a hodnocením průběhu samotného projektu. Všechny pracovní listy náležící k tomuto projektu naleznete v sekci příloh.

6.1 Charakteristika pracovní skupiny

Třídu, jež se podílela na tomto projektu, tvoří žáci 7. ročníku ze Základní umělecké školy, jež je součástí ZŠ Jabloňová v Liberci. Žáci této třídy jsou oproti žákům klasické základní školy vzdělávání ve vyšší míře v oblasti hudební výchovy. Vzhledem k počtu 26 žáků, není překvapením, že má třída různorodý charakter. Sjednocujícím prvkem je zde však pracovitost, zájem, nadšení a touha dosáhnout co nejlepších výsledků. Práce v této třídě je velice zajímavá, inspirující a motivující pro další činnost.

6.2 Základní informace o projektu

6.2.1 Cíle projektu

Cíle využití nonsensu:

- rozvoj divergentního myšlení
- rozvoj kognitivního myšlení prostřednictvím obrácené logiky a paradoxů
- rozvoj tvořivosti a fantazie žáků

- obohacení slovní zásoby
- motivace, aktivizace
- uvolnění a navození přátelské atmosféry ve třídě

Výchovné cíle:

- žák pochopí, jaké jsou výhody a úskalí práce ve skupině, naučí se kooperaci
- vytvoří si prostřednictvím vlastní tvůrčí činnosti pozitivní představu o sobě samém, což napomůže rozvoji jeho osobnosti, zvýšení sebevědomí a navození pocitu sebeuspokojení a sebeúcty

Vazba na vzdělávací oblasti:

- český jazyk a literatura: žák pochopí, čím se vyznačuje žánr nonsensu, specifika jeho tvorby, bude vědět, co je to limerik, bude chápat rozdíl mezi jazykovým a situačním humorem, procvičí si používání různorodých jazykových prostředků
- anglický jazyk: dokáže přeložit limerik do mateřského jazyka, vytvořit limerik na základě předložených slov
- výtvarná výchova: nonsensové texty doplní o ilustrace a výtvarně zpracuje vlastní nonsensovou rostlinu

6.2.2 Podmínky pro zdárný průběh projektu:

VĚK: 13-14 let

DOBA TRVÁNÍ PROJEKTU: 3 vyučovací hodiny (po 45 minutách) + 3 závěrečné části hodin (15 - 20 minut)

POMŮCKY: křída, pracovní listy (**přílohy 4, 6, 7, 8, 11**), tužka, čisté papíry

VSTUPNÍ ZNALOST ŽÁKŮ:

- v českém jazyce: základní znalost pojmu nonsens a zkušenost s jakoukoli nonsensovou básní, elementární znalosti v oblasti rýmu a verše
- v anglickém jazyce: slovní zásoba na téma „zvířata“, tvary základních sloves v minulém čase

POZNÁMKA: Každý žák si svou práci vždy podepíše!

6.2.3 Hodnocení v rámci projektu

V projektu Edward Lear jsou od cvičení označeného jako „1. hodnocená aktivita projektu“ hodnoceny všechny aktivity, vyjma první a čtvrté aktivity z třetí hodiny, která je uskutečněna v anglickém jazyce.

Způsob hodnocení v tomto projektu je dvojí – prvním z nich je hodnocení provedené učitelem, druhým vzájemné hodnocení žáků v rámci třídy.

Soupis získaných bodů náleží do kompetencí učitele, který má k tomuto účelu vypracovanou tabulku, do níž po každé ohodnocené aktivitě zaznamenává udělené body. V závěrečné fázi projektu poslouží zmiňovaná tabulka jako podklad pro vyhlášení „krále nonsensu“.

Možností, kterou může učitel využít k ohodnocení žákovy aktivity či výjimečně zdařilého výtvoru, je udělení malé jedničky či znamínka plus, jež se bude započítávat do běžné klasifikace předmětu.

Na zvážení učitele je také možné ohodnocení žáka titulovaného „král nonsensu“. V tomto případě je doporučena písemná pochvala za aktivitu, snahu a kreativní práci v rámci projektu.

6.3 Projekt

HODINA 1. - Úvod do projektu

Aktivita 1: Úvod do hodiny – BRAINSTORMING (5 minut)

Organizace vyučování: frontální vyučování

Společný brainstorming na tabuli: učitel napíše slovo NONSENS a žáci hlásí slova, jež je v souvislosti s heslem napadají (nesmysl, vtip, legrace, básně, jednoduché rýmy, říkanky, absurdita, primitivní témata, jazyková komika atd.).

Učitel může žákům napovídat. Pokud výčet slov charakterizujících nonsens není dostačující, informace doplní sám.

Aktivita 2: HLEDÁNÍ LIMERIKU (10 minut)

Organizace vyučování: individuální práce

Učitel rozdá žákům pracovní listy, na nichž jsou vytištěny nonsensové básně. Žáci si je přečtou, odpoví učiteli, v čem spočívá vtip každé z nich a která se jim líbí nejvíce. Poté hledají 3 básně, které jsou si svými znaky velice podobné.

Aktivita 3: DEFINICE LIMERIKU (10 - 15 min)

- *Organizace vyučování:* práce ve dvojicích

Učitel žákům prozradí, že jimi vybrané básně jsou zvláštní formou nonsensových básní nazývané limeriky. Žáci pak prostřednictvím práce s textem a odpovědí na otázky, které jsou napsané na tabuli, sepisují hlavní znaky limeriku. Kontrola probíhá hromadně.

Otázky:

1. Co je specifické pro první verš limeriku?
2. O kom limeriky jsou?
3. V čem je v těchto básních nonsens?
4. Z kolika veršů se limerik skládá?
5. Které verše se rýmují?
6. Jak se od sebe liší první a poslední verš?
7. Je nějaký rozdíl v délce 3. a 4. verše oproti veršům ostatním?
8. Jak se proměňuje hlavní postava limeriku?

- *Organizace vyučování:* individuální práce

Žáci na základě shrnutých znaků limeriku tvoří jeho definici. Učitel namátkou vyvolává žáky, aby přečetli své definice, v případě potřeby je přestylizuje do správného znění.

Aktivita 4: EDWARD LEAR – zadání projektu (5 - 10 minut)

Organizace vyučování: frontální vyučování

Učitel žákům v souvislosti s limerikem i celým projektem představí spisovatele E. Leara, včetně zvláštností, které doprovázely jeho život (žil jen se sestrou a kocourem, nikdy se neoženil, ilustroval odbornou literaturu – botanika, zoologie atd.). Výklad je doprovázen portrétem spisovatele i jeho vlastní karikaturou.

Třídě je představen koncept projektu na počest „otce limeriku“, během něhož budou žáci za své výtvary sbírat body. Na konci celého projektu bude vyhlášen žák s nejvyšším počtem bodů za „krále nonsensu“.

Aktivita 5: ILUSTRACE LEAROVÝCH LIMERIKŮ (10 minut)

*** 1. hodnocená aktivita projektu**

Organizace vyučování: individuální práce

Žáci se pokusí ilustrovat jeden z Learových limeriků, které znají již z aktivity č. 3. K větší podobnosti s Learovými kresbami je jim doporučeno pouze črtat pomocí obyčejné tužky či pera.

Učitel ještě před sebráním prací žákům ukáže Learovy ilustrace ke všem třem limerikům, aby žáci mohli porovnat své práce s originálem.

Poznámka: Učitel do příští hodiny, která bude součástí projektu, ohodnotí práce žáků. Pět nejlepším udělí bod.

HODINA 2. (závěrečná část) – Práce na projektu

V úvodu této části učitel rozdá ohodnocené ilustrace limeriků z minulé hodiny a slovně ohodnotí práci celé třídy.

Aktivita 1: MŮJ VLASTNÍ LIMERIK (10 - 15 minut)

Organizace vyučování: individuální práce

Učitel před zahájením této aktivity s žáky za užití limeriku napsaného na tabuli zopakuje jeho hlavní znaky.

Poté každý žák tvoří limerik, jehož subjektem je on sám. Učitel může žákům poradit využití jména rodného města či výrazné fyzické či charakterové vlastnosti. Pokud jsou žáci brzy hotovi, mohou svůj limerik doplnit o autentickou ilustraci.

V závěru této části učitel zadá žákům úkol do příští hodiny v podobě vytvoření nástěnky k projektu „Edward Lear“. Žáci na tuto nástěnku vystaví své limeriky, které si do příští hodiny vzájemně obodují prostřednictvím lístečků se jménem autora vydařeného limeriku vhazovaných do speciálně určené schránky. (každý žák = 1 lísteček) Tyto učitel spočítá a pěti žákům s nejvyšším počtem lístečků udělí bod.

HODINA 3. – Práce na projektu v anglickém jazyce

Aktivita 1: Úvod hodiny - ROZPOZNÁNÍ LIMERIKU (5 – 10 minut)

Organizace vyučování: individuální + hromadná práce

Žáci dostanou papíry, na nichž je vytištěn limerik E. Leara v originále. Jejich úkolem je přečíst si limerik a odhalit, že se jedná právě o Learův limerik. Jako kontrola a zároveň opakování pro další průběh hodiny poslouží společné odhalování jeho základních znaků.

Učitel žáky zpraví o plánu hodiny, který souvisí s projektem zaměřeným na anglického spisovatele a ilustrátora Edwarda Leara.

Aktivita 2: PŘEKLAD LIMERIKU (10 minut)

Organizace vyučování: práce ve dvojicích

Dvojice pracují na překladu limeriku z původního jazyka tak, aby co nejlépe vystihly jeho obsahovou stránku, zvláště pak vtip celého limeriku. Učitel může pomoci s překladem slovíček, která žáci ještě neznají.

Před sesbíráním jednotlivých překladů přečte učitel třídu pro ucelenou představu o překladu limeriků verzi dvorního překladatele E. Leara Antonína Přídala.

Aktivita 3: ŠABLONA PRO LIMERIK (15 minut)

Organizace vyučování: skupinová práce (4-5 členů)

Jednotlivým skupinám jsou zadána slova, která se musí v jejich limeriku objevit. Žáci takto tvoří limerik se všemi jeho náležitostmi v anglickém jazyce. Učitel může opět pomoci s překladem slovíček či jinou drobnou radou.

V závěru aktivity je vyzváno několik skupin k přečtení jejich limeriku, poté jsou jejich práce vybrány.

Poznámka: Veškeré materiály vybrané v této hodině musí být ohodnoceny. Pět nejzdařilejších výtvorů z každé aktivity získává bod.

Aktivita 4: NONSENSOVÁ ZVÍŘATA (10 minut)

Organizace vyučování: práce ve dvojicích

Každá dvojice obdrží list s kresbami nonsensových zvířat a krátkými v anglickém jazyce napsanými odstavci popisujícími jejich výjimečnost či zvláštnost. Žáci za užití nápovědy z tabule v podobě překladu slovíček, která neznají, pospojují ilustrace s jejich správnými popisky.

Kontrola probíhá společně spolu s překladem popisků jednotlivých zvířat.

HODINA 4. (závěrečná část) – Práce na projektu

V úvodu této části učitel rozdá zkontrolované práce z minulé hodiny a slovně ohodnotí práci celé třídy.

Aktivita 1: POJMENUJ ROSTLINU (10 - 15 min)

Organizace vyučování: skupinová práce (4-5 členů)

Učitel žákům pro představu ukáže několikero Learových nonsensových rostlin, k nimž přečte jejich prapodivné názvy. Společně s třídou si připomenou, jakým způsobem jsou ve skutečnosti botanické názvy tvořeny. Žáci následně obdrží list s množstvím podobných rostlin, ke kterým mají vymyslet co nejzajímavější a nejvýstižnější pojmenování. V rámci skupiny probíhá proces selekce nejvydařenějších nápadů na jména rostlin.

Hodnocení výtvorů probíhá tak, že každá skupina napíše své názvy rostlin na připravené kartičky, které učitel vybere a připevní je na tabuli podle příslušnosti k jednotlivým rostlinám. Žáci pak svým hlasováním postupně vyberou vítězné názvy jednotlivých rostlin.

V závěru aktivity může učitel žákům prozradit pojmenování rostlin, která vytvořil překladatel.

Poznámka: Za každý vítězný název rostliny získávají jeho autoři po jednom bodu.

Aktivita 2: NONSENSOVÉ VYPRÁVĚNÍ

Organizace vyučování: individuální práce

Žákům jsou rozdány listy, kde je vytištěn úvod jednoho z Learových nonsensových příběhů. Jeden z žáků tuto pasáž přečte. Učitel následně zadá žákům do příští hodiny domácí úkol, který spočívá v dopsání tohoto příběhu

HODINA 5. (závěrečná část) – Práce na projektu

Aktivita 1: NESMYSLNÝ RECEPT (20 minut)

Organizace vyučování: skupinová práce (3-4 členové)

Učitel třídy rozdá listy, na nichž je jeden z Learových nesmyslných receptů, a zatímco ho třídě předčítá, žáci si dělají do textu poznámky v místech největších absurdit a paradoxů. Po přečtení textu učitel namátkou vyvolává žáky, aby označené nesmysly v textu přečetli, popřípadě vysvětlili. Žáci následně ve skupinách tvoří vlastní nonsensové recepty.

V závěru hodiny učitel vybere hotové nonsensové recepty spolu s úkolem z minulé hodiny ke zhodnocení.

Poznámka: Učitel opět vybírá 5 nejzdařilejších počinů z každé aktivity, na základě čehož uděluje body jejich tvůrcům.

HODINA 6. – Shrnutí projektu

Aktivita 1: MOJE NONSENSOVÁ ROSTLINA (15 - 20 minut)

Organizace vyučování: individuální práce

Tato aktivita je pro žáky poslední příležitostí jak získat body do závěrečného vyhodnocení celého projektu. Jejich úkolem je nakreslit svou vlastní nonsensovou rostlinu a vymyslet jméno, které by vystihovalo její výjimečnost.

Žáci sami navrhnou 10 nejpovedenějších kreseb, z nichž prvních pět nejlepších, jež vzejdou z tajného hlasování, dostane bod.

Učitel vrátí žákům ohodnocené práce, které si vybral v předchozí hodině, a slovně ohodnotí práci celé třídy.

Aktivita 2: VYHLÁŠENÍ „KRÁLE NONSENSU“ (10 minut)

Po přičtení posledních bodů ze závěrečné aktivity celého projektu učitel zhodnotí práci žáků a průběh celého projektu z pohledu zážitků pozitivních, tak těch méně šťastných, kterých by se žáci pro příště měli vyvarovat. A vyhlásí jména tří žáků, kteří se umístili v bodování na prvních třech místech, z nichž jako posledního jmenuje nového „krále nonsensu“.

Aktivita 3: ZÁVĚREČNÁ REFLEXE (15 minut)

Organizace vyučování: hromadná práce

Žáci hodnotí projekt, jeho námět, provedení i jednotlivé aktivity z vlastního úhlu pohledu. Sdělují, co se jim líbilo, která aktivita je bavila nejvíce, nebo naopak co by změnili či přidali do takového typu projektu. Předpokládá se rozvinutí diskuse.

6.4 Vyhodnocení průběhu projektu

Průběh projektu s názvem „Edward Lear“ lze označit za z převážné části zdařilý, stanovené cíle v předmětu český jazyk a literatura byly naplněny.

Projekt sám vyžadoval velkou dávku kreativity a fantazie z pozice jeho tvůrců, tedy žáků, kteří se svého úkolu zhostili s grácií. Práce na jednotlivých aktivitách byla postavena na niterném pocitu svobody žáka a na jeho samostatnosti, s nimiž se třída zprvu těžko ztotožňovala. To mohlo být způsobeno zakořeněným způsobem výuky založeným na neustálé kontrole správnosti výsledků, na niž jsou žáci napříč českým školstvím navyklí. S postupem času a různorodostí aktivit se však tato situace rapidně zlepšila.

Vzhledem k posunu ve vnímání okolního světa, zlepšení atmosféry ve třídě a nadšením souvisejícím s vysokou mírou aktivity a tvořivosti můžeme projekt hodnotit jako přínosný. Nezanedbatelnou součástí kladných výstupů je také rozvoj slovní zásoby žáků, jejich zvýšená percepce humoru a rozvoj divergentního myšlení,

jež je v současném světě velice důležité a vyžadované. V neposlední řadě se stala velkým přínosem práce ve skupinách, díky níž zažívali žáci v rámci jedné třídy jak pocit sounáležitosti, tak vysoce motivující soutěživosti.

Největší potíže činila žákům aktivita v úvodu projektu, jež však nebyla zahrnuta do souhrnného hodnocení. Jednalo se o vytvoření definice limeriku, jejíž součástí je také vymezení základních znaků tohoto básnického útvaru. Pouze část třídy byla schopna odpovědět na předložené otázky, na jejichž základě je možné určit zmíněné znaky. Kontrola správnosti odpovědí se tak stala spíše hromadnou prací, v jejímž čele stál učitel s doplňujícími otázkami navádějícího charakteru. Vytváření samotné definice pak už záviselo pouze na bližším upřesnění toho, jak samotná definice vypadá. Výše zmíněné komplikace mohou být přikládány, jak možnosti špatně položených otázek, tak již zmíněné závislosti na kontrole správnosti výsledků a s tím souvisejícím strachem z vytváření chyb.

Pro zdárnější průběh projektu, ale i dalšího školního působení, je tedy doporučeno žáky již v předstihu připravovat soustavnou práci na větší míru samostatnosti, potlačit jejich strach z možného neúspěchu a pěstovat v nich schopnost riskovat.

Ukázky prací žáků vytvořených během projektu v **příloze 12**.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo nastínit žánr nonsensu ve vztahu k Rámcovému vzdělávacímu programu, možnosti zpracování a využití tohoto žánru, zejména v hodinách českého jazyka a literatury, a nahlédnout do momentální situace vyučování využívajícího nonsensu na základních školách.

Z tohoto důvodu práce obsahuje hlavní teoretické poznatky z oblasti nonsensu, z nichž kapitola zabývající se autory tohoto žánru je spíše reprezentativní povahy. Dále jsou zde zpracovány údaje o provázanosti nonsensu a kreativity, která jako princip prostupuje celým rámcovým vzdělávacím programem.

Součástí této diplomové práce je také sonda zabývající se aktuálním přístupem učitelů českého jazyka a literatury k žánru nonsensu. Průzkum byl proveden na základních školách formou dotazníkového šetření, jehož výsledky zobrazují jen hrubý nástin momentální situace.

Hlavní cíl najít vhodné metody a vytipovat aktivity pro práci s nonsensem v rámci českého jazyka a literatury byl naplněn. Práce obsahuje 17 konkrétních cvičení, metodické poznámky a projekt, jenž byl realizován v praxi. Ke všem aktivitám byly vytvořeny pracovní listy, k projektu pak doplněny autentické materiály.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BELZ, Horst; SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody cvičení a hry*. Praha: Portál; 2001, 375 s.
2. BOŘKOVCOVÁ, Věra. Jiří Weinberger, český Ogden Nash? *Tvořivá dramatika*, 1998, roč. 9, č. 1, s. 29-30.
3. DACEY, John S.; LENNON, Kathleen H. *Kreativita*. Praha: Grada, 2000, 250 s.
4. DIETRICH-DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly: Pozdrav Edwardu Learovi*. Praha: Albatros, 2007, 44 s.
5. DOROVSKÝ, Ivan, ŘEŘICHOVÁ, Vlasta a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež I.: Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, 847 s.
6. FRYNTA, Emanuel. *Zastřená tvář poezie*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993, 188 s.
7. HALLMAN, Ralph. Techniques of creative teaching. *Journal of Creative Behavior*, 1967, roč. 1, č. 3, s. 325-330.
8. CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, 480 s.
9. JANOUSEK, Pavel a kol. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl M-Ž*. Praha: Brána, 1998, 791 s.
10. JURČOVÁ, Marta. *Humor při stimulácii tvorivosti v škole*. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, 188 s.
11. KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1997, 671 s.
12. LEAR, E. *Kniha třesků a plesků*. Praha: Odeon, 1984, 127 s.
13. LEAR, E. *Learovy třesky plesky česky*. Praha: BB art, 2004, 128 s.
14. LEAR, E. *Sviňule pyramidální a jiné nesmysly*. Praha: Dokořán, 2007, 75 s.
15. LEAR, Edward. *Velká kniha nesmyslů*. Praha: Mladá fronta, 1998, 247 s.
16. LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany : H & H, 2002, 355 s.
17. LINHART, Josef. *Základy psychologie učení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, 249 s.

18. LOKŠOVÁ, Irena; LOKŠA, Jozef. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada, 2003, 208 s.
19. MAŇÁK, Josef. Od školy tradiční ke škole tvořivé. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, 188 s.
20. MAREŠ, Jiří; KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 210 s.
21. MENCLOVÁ, Věra a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, 743 s.
22. MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, 699 s.
23. NASH, Ogden; WEINBERGER, Jiří. *Kdyby Ogden uměl česky*. Praha: Baronet, 2006, 67 s.
24. PAVERA, Libor; VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 s.
25. PROCHÁZKA, Martin; STRÍBRNÝ, Zdeněk a kol. *Slovník spisovatelů : anglická literatura, africká literatura v angličtině, australská literatura, indická literatura v angličtině, irská literatura, kanadská literatura v angličtině, karibská literatura v angličtině, novozélandská literatura, skotská literatura, waleská literatura*. Praha: Libri, 2003, 823 s.
26. PROVAZNÍK, Jaroslav. Nahlédnutí do nových knih. *Tvořivá dramatika*. 2004, roč. 15, č. 1, s. 36-37.
27. PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. 322 s.
28. SIEGLOVÁ, Naděžda. Třikrát z dílny Jiřího Žáčka. *Ladění*. 2011, č. 3. s. 43-45.
29. URBANOVÁ, Svatava. *Limericky po česku*. Středokluky: Zdeněk SUSA, 2008. 38 s.
30. VANČÁT, Jaroslav. *Výchova k tvořivosti ve školním vzdělávacím programu*. Praha: MAV, 2007. 38 s.
31. VETEŠKA, Jaroslav; TURECKIOVÁ, Michaela. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. 159 s.
32. VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. 456 s.

33. VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. 319 s.
34. ŽÁČEK, Jiří. *99 dědečků a 1 babička*. Praha: Šulc a spol., 2002. 77 s.

Internetové zdroje:

35. *A Book of Nonsense* [online]. Boston: Roberts Brother, 1894. Dostupné z WWW:
<<http://www.bencourtney.com/ebooks/lear/index1.html#rhymes>>
36. *Edward Lear* [online]. 14.9.2010. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear>
37. *Edward Lear* [online]. 20.6.2011. Dostupné z WWW:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Lear>
38. GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011. Dostupné z WWW:
<<http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>>
39. *Jiří Weinberger* [online]. Dostupné z WWW:
<<http://www.czechlit.cz/autori/weinberger-jiri/>>
40. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)* [online]. Praha: VÚP, 2007.
Dostupné z WWW:
<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>
41. RIEDER, John. Edward Lear's limericks: The function of children's nonsense poetry [online]. *Children's Literature*. Storrs: 1998. Vol. 26 pg. 47, 14 pgs.
Dostupné z WWW:
<http://lion.chadwyck.co.uk/searchFulltext.do?id=R03114583&divLevel=0&queryId=../session/1300391661_24886&trailId=12E2AE34702&area=mla&forward=critref_ft>
42. TOMAN, Jaroslav. *Postmoderní trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera* [online].
Dostupné z WWW:
<<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>>
43. *Weinberger Jiří* [online]. Portál české literatury, 2004. Dostupné z WWW:
<<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=profil>>
44. WELLS, Carolyn. *A Nonsense Anthology* [online]. Kessinger Publishing Co, 2004. Dostupné z WWW: <<http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/8nons10.txt>>

Seznam použitých zdrojů – obrázky:

Obrázek 1: JURČOVÁ, Marta. *Humor při stimulácii tvorivosti v škole*. In: *Tvořivá škola*. Brno: Paido, 1998, s. 73.

Obrázek 2: GRAZIOCI, Marco. *The Limerick* [online]. 7.1.2011. Dostupné z WWW: <<http://www.nonsenselit.org/Lear/limerick/limerick.html>>

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Obrázek 1: Zlepšení testového výkonu za použití humoru redukujícího anxieta

Obrázek 2: Ilustrace limeriku Hickere, Dickere, Dock

Graf 1: Četnost využití nonsensu v jednotlivých předmětech

Graf 2: Věnujete se ve svých hodinách nonsensu?

Graf 3: Problematičnost začleňování nonsensu do výuky

Graf 4: Metody využívané při vyučování nonsensu

Graf 5: Reakce žáků na využívání nonsensu v hodinách

Tabulka 1: Přehled odpovědí na otázku využití nonsensu ve vyučování

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Tabulka 1 - Funkce humoru ve výuce

Příloha 2: Tabulka 2 - Vliv humoru na interakci učitel - žáci

Příloha 3: Dotazník

Příloha 4: Pracovní list Podstata nonsensu

Příloha 5: Pracovní list Limerik podle originální ilustrace

Příloha 6: Pracovní list Dopiš nonsensovou povídku

Příloha 7: Text k aktivitě Nesmyslný recept

Příloha 8: Pracovní list Ilustrace k originálnímu limeriku

Příloha 9: Pracovní list Spoj ilustraci se správným limerikem

Příloha 10: Pracovní list Přiřaď název ke správné nonsensové rostlině

Příloha 11: Pracovní list Pojmenuj rostlinu na základě ilustrace

Příloha 12: Ukázky prací žáků

Přílohy

Příloha 1: Tabulka 1 - Funkce humoru ve výuce

tlumící, redukující	posilující, rozšiřující
<p><i>psychické vlastnosti lidí:</i> labilitu introverzi submisivnost agresivnost samolibost</p> <p><i>psychické stavy lidí:</i> nejistotu napětí rozpaky smutek vážnost strach nudu pocit odcizení pocit <i>déjà vu</i></p> <p><i>vzájemné vztahy mezi lidmi:</i> společenské rozdíly oficiálnost vztahů nedotknutelnost autority</p> <p>fixnost sociálních rolí konvenčnost pravidel tradiční chápání obsahu rolí konflikty mezi lidmi</p> <p>žití v iluzích</p> <p>chudost kontaktů tradiční pohled na lidi</p>	<p><i>psychické vlastnosti lidí:</i> stabilitu extraverzi dominantnost vstřícnost sebekritičnost</p> <p><i>psychické stavy lidí:</i> jistotu uvolnění sebedůvěru radost veselost odvahu zábavu požitek z pocitu být u toho teď a tady pocit novosti</p> <p><i>vzájemné vztahy mezi lidmi:</i> demokratičnost vztahů neoficiálnost, zlidštění upozornění na humorné stránky autority, parodie proměnlivost sociálních rolí nabourávání konvencí nové, tvořivé pojetí rolí zmenšování konfliktů, odstup, nadhled reálné vidění, humorný pohled na svět i na iluze bohatost kontaktů netradiční pohled na lidi</p>

Příloha 2: Tabulka 2 - Vliv humoru na interakci učitel - žáci

tlumící, redukující	posilující, rozšiřující
<p><i>společná činnost:</i> stereotypnost činností konvenční postupy tradiční souvislosti chudost, nezáživnost stálá vážnost v konání</p> <p>mimočasovost činnosti řemeslná přiměřenost svázanost, omezenost činnosti opakování nalezeného</p> <p><i>mezilidská komunikace:</i> frázovitost</p> <p>přehánění, pathos reprodukování známého mnohomluvnost zamlžování názorů, stanovisek uhlazování rozdílů vyostřování rozdílů neupřímnost monotónnost projevu</p> <p>důraz na verbální projev</p> <p><i>obsah činnosti:</i> předem dán umrtvenost odcizenost obtížná zapamatovatelnost pro přehnaný důraz na racionální souvislosti snaha o bezespornost, jednoduchost, zjednodušení důraz na „školní variantu“ života</p>	<p><i>společná činnost:</i> variabilnost činností stimulování vynalézavosti hledání neobvyklých souvislostí bohatost, „ochucení“ humorné ožívování, parodování činnosti i sebe požitek z aktuálního jednání zážitek z virtuozity svoboda, spontánnost činnosti improvizace, hledání</p> <p><i>mezilidská komunikace:</i> autentičnost, deklasování neupřímnosti věcnost, smysl pro realitu neobvyklost, nečekanost lapidárnost nazývání věcí pravými jmény radikalizování stanovisek „ulamování hrotů“ drsná otevřenost, upřímnost zvýraznění dramatických či komických momentů obohacování o nonverbální prvky</p> <p><i>obsah činnosti:</i> společně hledán, vytvářen ožívování zdůvěrněnost lepší zapamatovatelnost díky humorovým souvislostem navozování sporu, nedorozumění, aby vynikla spornost až nesmyslnost poukazování na limity „školní varianty života“, její parodování, upozornění na bohatost skutečného života</p>

DOTAZNÍK

Využití nonsensu v hodinách literární výchovy

Vážené dámy, vážení pánové, prosím Vás o pomoc v průzkumu, jenž poslouží mé diplomové práci. Předem děkuji za vyplnění tohoto dotazníku. Kateřina Stehnová, FP TUL.

Které předměty vyučujete: _____

- 1. Jaký přínos má podle Vás využívání žánru nonsensu ve vyučování?**
- 2. V kterých předmětech je podle Vašeho názoru možné nonsens využít?**
(Napište číslo 1 – 5 k vyučovacím předmětům dle odpovědi:
(1 – nikdy, 2 – občas, 3 – často, 4 – stále)
 - a. český jazyk
 - b. cizí jazyk
 - c. výtvarná výchova
 - d. hudební výchova
 - e. pracovní činnosti
- 3. Věnujete se ve svých hodinách nonsensu? ANO – NE**
- 4. Se začleňováním nonsensu do výuky:**
NEMÁM PROBLÉM – SPÍŠE NEMÁM PROBLÉM – SPÍŠE MÁM PROBLÉM – MÁM PROBLÉM
- 5. Které metody využíváte při vyučování nonsensu Vy sami?**
 - a. společné přečtení básně/textu
 - b. rozbor básně/textu
 - c. vytvoření vlastního textu
 - d. ilustrace textu
 - e. jiné: _____
- 6. Jak reagují žáci na využívání nonsensu v hodinách?**
 - a. jsou rádi protože se nemusí učit
 - b. jsou aktivní a baví je to
 - c. chápou to jako odreagování
 - d. nebaví je to
 - e. jiné: _____

Příloha 4: Pracovní list Podstata nonsensu

1 . Plavu si a zhruba v pŕlce

Plavu si a zhruba v pŕlce
nakopnu vám palcem pulce.
Palec praví: pane pulec
omlouvám se za ten štulec!

Do smíchu se pulec nutí
bolest má, je nakopnutý:
Je to ou kej, pane palec
jdu si chvilku zalézt za jez
a pak zpátky do peřeje
dokud nám to slunko hřeje.

2. Byl jeden dědeček z Brooklynu
a ten měl na čele puklinu
Ronil slzy usedavě,
že má strašný průvan v hlavě,
ten starý trumpeta z Brooklynu.

3. Byl jeden stařík z Bhútánu,
podobný orangutanu.
Liboval si ohromně
zavěšený na stromě,
ten starý hasroš z Bhútánu.

4. ... Husy měly na nohou blány a chytaly si k obědu velká kvanta much. Sovy slídily po myších a když je ulovily, dělaly si z nich tropický puding. Morčata se batolila po zahradách a jedla hlávkový salát a ovčí sýr. Kočky se tiše vyhřívaly na sluníčku a jedly piškoty. Ryby žily v jezeře a živily se převážně vařenými plži. A všech sedm rodin spolu žilo náramně vesele a blaženě.

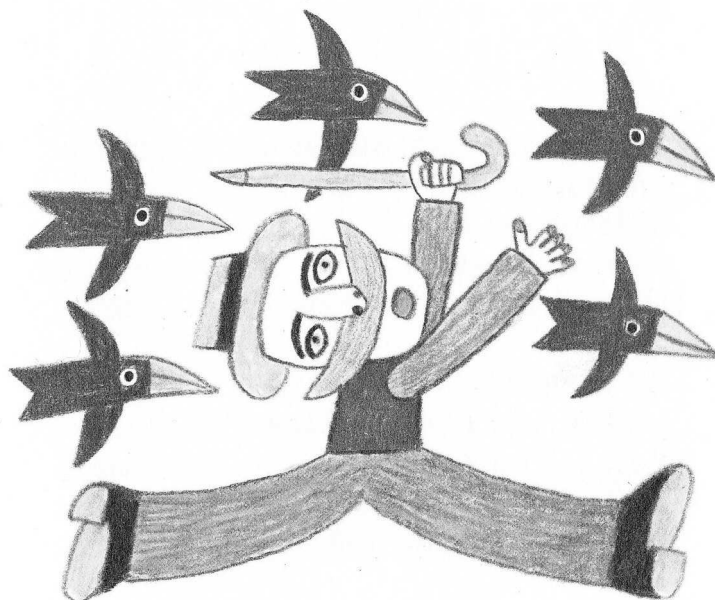
5. Byla jedna mladá dáma v Seville,
vlasý se jí vlnily až zběsile.
Vlnily se přes javor
a po moři za obzor,
Té rozpínavé mladé dámě v Seville.

6. Stůl a židle

Povídá stůl židli:
„Špatně se mi bydlí.
Je mi z toho vedra zle
a nohy mám omrzlé!
Co se takhle někam vydat
A trochu si popovídat?
Potřebujem vzduch jak sůl!“
Povídá té židli stůl.

Příloha 5: Pracovní list Limerik podle originální ilustrace

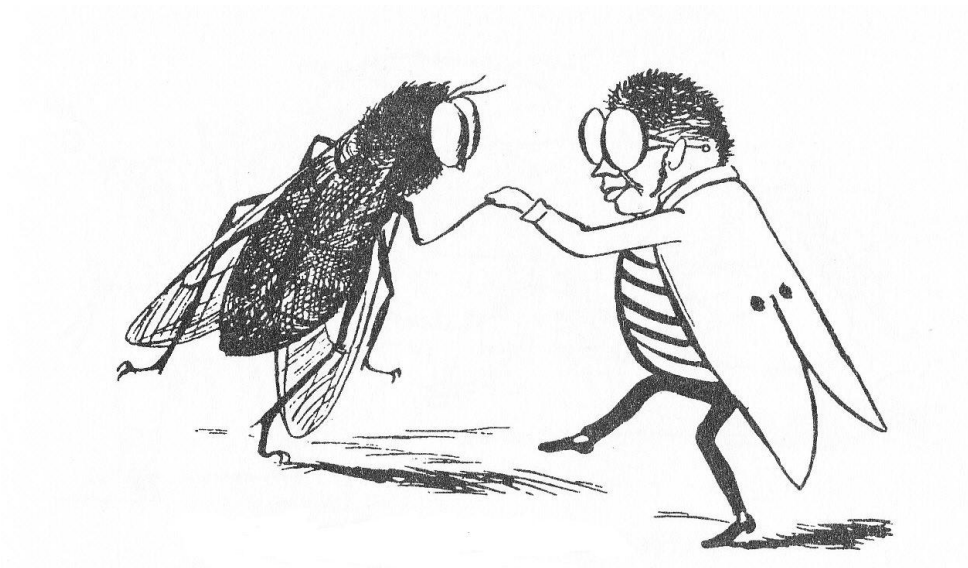
Varianta A

Varianta B

Varianta C

O ČTYŘECH DÍTKÁCH CESTUJÍCÍCH KOLEM SVĚTA

Je to hezkou chvílí, co před dávnými časy žili čtyři človíčkové, kteří se jmenovali Violeta, Prákula, Kvído a Lionel, a ti všichni si usmysleli, že by rádi poznali svět. Proto si koupili velký člun aby mohli svět obeplout... Na cestu si vzali jen malou kočku, aby jim dělala kormidelnici a správkyni člunu, a obstarožního Kvakamáše, aby jim vařil obědy a čaj; za tím účelem postavili na palubu velkou konvici.

Prvních deset dnů se jim plulo nádherně. Měli co jíst, protože kolem bylo moře ryb – stačilo hrábnout dlouhou lžicí do vody. Kvakamáš ryby okamžitě uvařil a kočička se živila kůstkami...Ve dne se Violeta zabývala hlavně tím, že nalévala mořskou vodu do máselnice, a její bratři ji urputně stloukali, doufajíce, že vyrobí máslo, což se jim dařilo málokdy, pokud vůbec...

HROMBUCKÉ TAŠTIČKY

Vezmi vepře, tři až čtyři roky starého a za zadní nohu přivaž ke kůlu. Vezmi 5 liber rozinek, 3 libry cukru, 18 litrů hrášku, 18 pražených kaštanů, 1 voskovou svíci a 6 hromad řípy a polož to tak, aby vepř na vše dosáhl. Co sní, doplň.

Pak vezmi něco smetany, několik plátků ovčího sýra, sto archů kancelářského papíru a krabičku spínacích špendlíků. Vše zpracuj v těsto a rozetři po čistém, hnědém a vodotěsném prostěradle.

Až těsto veskrze zaschne, ne dříve, začni vepře šlehat násadkou koštěte. Kvičí-li, šlehej dál.

Několik dnů se chod' dívat střídavě na těsto a na vepře a na konci tohoto časového úseku se přesvědči, zda surovina je zralá na hrombucké taštičky.

Není-li, pak nebude nikdy. V tom případě lze vepře odvázat a celý proces považovat za skončený.

Příloha 8: Pracovní list Ilustrace k originálnímu limeriku

Varianta A

Byl jeden dědeček z Horního Ledví,
při pádu z koně se rozlomil ve dvě.
Naštěstí byl slepen
Velmi pevným lepem,
Ten dvojdílný dědeček z Horního Ledví

Varinta B

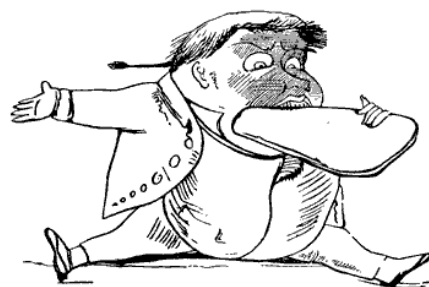
Byl jeden dědeček z Tokaje,
sedával na vejcích kvokaje
Zní to jak pohádka –
vyseděl kuřátka,
Ten starý čipera z Tokaje.

Příloha 9: Pracovní list Spoj ilustraci se správným limerikem

Byl jeden dědek v Adis Abebě,
Který se mohl utlouct po chlebě.
Když se nikdo nekoukal,
hned se po něm utloukal.
Až se utlouk přímo v Adis Abebě.

Byl jeden děd ze Zákolan
mimořádně nevychován.
Běhal po své trase
v každé ruce prase,
večer však vracel se do Zákolan.

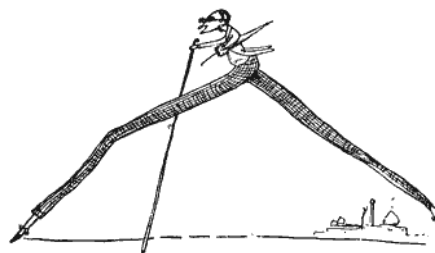
Byl jeden dědeček na Hradecku
hlavu měl maličkou jako pecku.
Jsa tím dost otřesen
zvětšil ji účesem
a rapidně běhal po Hradecku.

Byl starý pán z Milána
s nápadně dlouhýma nohama.
Jedním krokem přišel,
z Kypru do Saint Michael,
ten starý pokrokář z Milána.

Byla jedna mladá dáma v Soči
unikátní rozměrem svých očí.
Když je měla dokořán,
vyděsil se každý pán,
absolutně nevěda kam skočit.

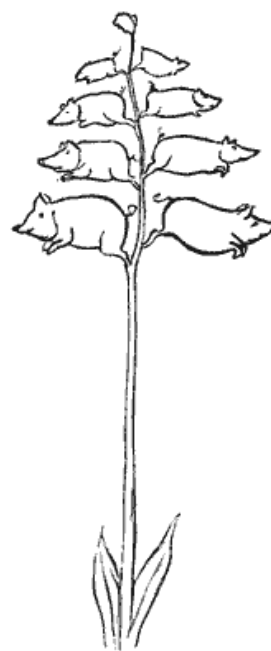

Příloha 10: Pracovní list Přiřaď název ke správné nonsensové rostlině

Kytařice visatá

Sviňule pyramidální

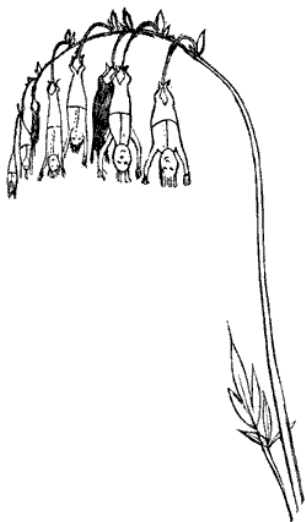
Papouškovice nádherná

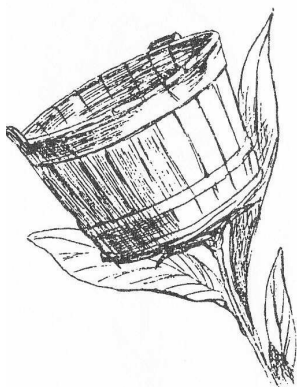

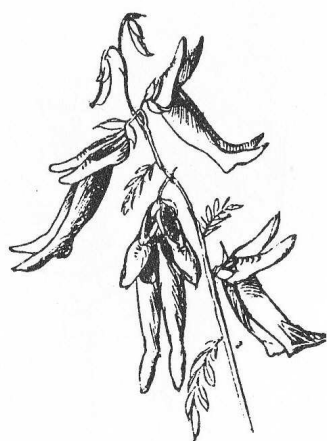
Láhvovidličník lžícovitý

Příloha 11: Pracovní list Pojmenuj rostlinu na základě ilustrace

Příloha 12: Ukázky prací žáků

Aktivita: ILUSTRACE LEAROVÝCH LIMERIKŮ

Byla jedna mladá dáma v Seville...

Aktivita: MŮJ VLASTNÍ LIMERIK

Byl jeden mladý muž v Liberci,
seděl pořád na koberci.
Jednou z koberce vstal,
soté koberec vzplál.
To se mu stalo v Liberci.

Byla jedna holka z Liberce,
dělala velké kotrmelce.
Stále dělala otáčky,
až z ní zbyly jen korbáčky,
z té tiché holky z Liberce.

Byla jedna holka ze Stráže,
pořád skákala do garáže.
Jednou garáž přeskočila
a půjčovna jí nepůjčila,
té jedné holce ze Stráže.

Aktivita: ŠABLONA PRO LIMERIK

There was an Old man from Rome,
Who couldn't find his home,
He was looking everywhere,
Meeting just a grizzle bear,
This straying Old man from Rome.

O ČTYŘECH DÍTKÁCH CESTUJÍCÍCH KOLEM SVĚTA

Je to hezkou chvílí, co před dávnými časy žili čtyři človíčkové, kteří se jmenovali Violeta, Prákula, Kvído a Lionel, a ti všichni si usmysleli, že by rádi poznali svět. Proto si koupili velký člun aby mohli svět obeplout... Na cestu si vzali jen malou kočku, aby jim dělala kormidelnici a správkyni člunu, a obstarožního Kvakamáše, aby jim vařil obědy a čaj; za tím účelem postavili na palubu velkou konvici.

Prvních deset dnů se jim plulo nádherně. Měli co jíst, protože kolem bylo moře ryb – stačilo hrábnout dlouhou lžící do vody. Kvakamáš ryby okamžitě uvařil a kočička se živila kůstkami...Ve dne se Violeta zabývala hlavně tím, že nalévala mořskou vodu do máselnice, a její bratři ji urputně stloukali, doufajíce, že vyrobí máslo, což se jim dařilo málokdy, pokud vůbec...

Po dvou týdnech ale díky velkému suchu moře vyschlo, a tak přišli o možnost živit se rybami. Lionela napadlo, že jestli budou dlouho hloubit jámu, tak najdou pramen a ten zase moře naplní. Proto vzali lopatky a začali kopat, aby se dostali hlouběji a našli pramen vody. Prákula se svými vypracovanými svaly prohnal ostří lopatky vzduchem a obratně ho zabořil do hlíny. V tom ale země pukla a ven se začala valit strouha lávy. Lionel přehodnotil situaci a nahodil do strouhy udici. Večer už pojídali trojhlavé chlazené lávovky, což je místní delikatesa. Nalovili si jich na celý týden a vydali se po lávovém toku dále na cestu.

Třetí týden přišla vichřice a déšť rozpálil lávu natolik, že se už po ní nedalo dál plout. Rozhodli se tedy, že si postaví vozítko. Na konstrukci použili tělo člunu, nastříhali stěžeň na kolesa a přišli je k boku trupu jako knoflíky. Pro pohon zapřáhli vítr z plachet a směr jízdy určovali ukazovátkem. Cesta ubíhala o dost rychleji, a tak ani neměli hlad.

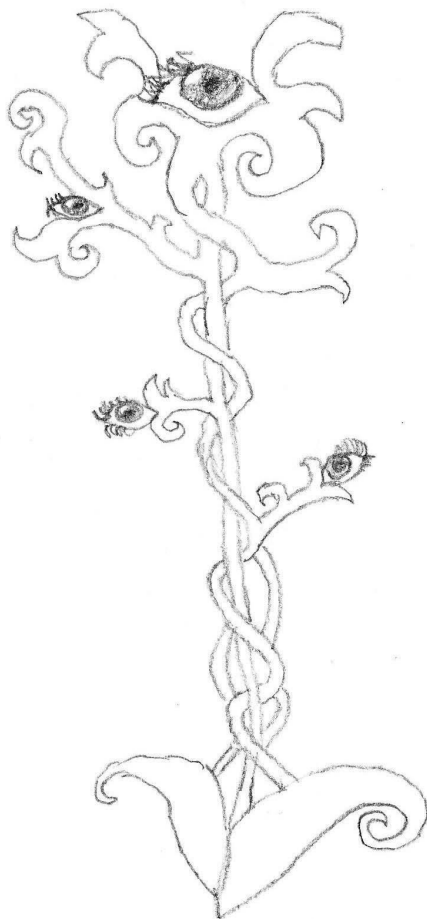
Čtvrtý týden ucítili měsíc v úplňku, takže zjistili, že se už vrátili zpět do svého kraje. Tam je uvítali mávající ulice, skákající lesy a poblikávající pastviny. Byli rádi, že jsou zpět v rodném městě, a tak na oslavu pomlčeli krásnou píseň o svém domově.

Aktivita: NESMYSLNÝ RECEPT

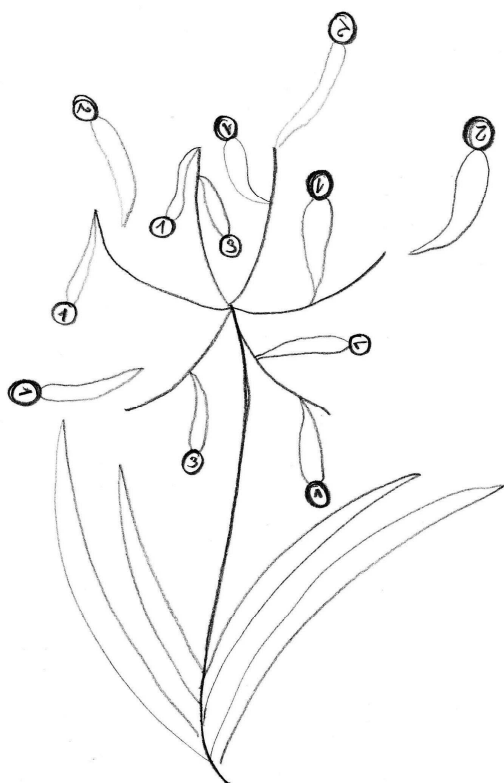
Březhradská polévka

Vezmi dva až tři týdny staré ponožky a nech je přes noc na dešti. Vyvař sud vody z horského potoka, dokud nebude voda dokonale studená a suchá. Přidej půl kila celých, z poloviny oloupaných sušených brambor. Nadrobno nakrájej čerstvě natrhané klobásky a vlož je do hrnce, který je plný ranní rosy. Přidej opolední déšť, večerní fujavec a vše zamíchej do sladka. Až budeš mít hotovou směs, nalej ji do sudu a počkej dva roky, než se uleží. Nakonec všechno proced' ponožkami obrácenýma na ruby a prostírej na stůl s hořícími židlemi.

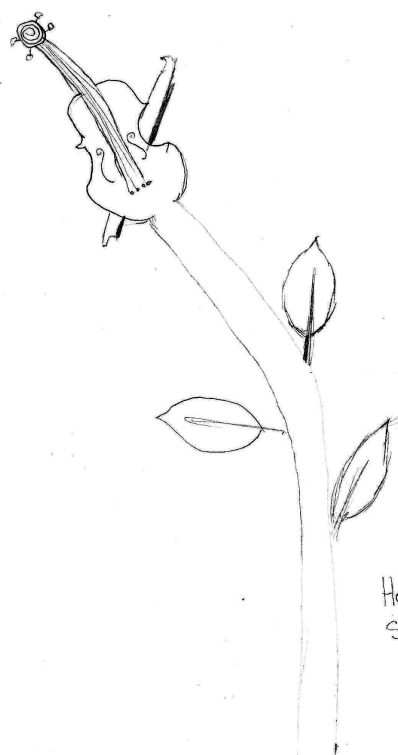
Aktivita: MOJE NONSENSOVÁ ROSTLINA

Očinka stožena'

Medailovník polétavý

Houslovník
smyčcový